

Swindrecht Were

Heerjansdam

Hendrik-Ido-Ambacht

Zwijndrecht

Uitgave van:
Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht en Historische Vereniging Zwijndrecht
Jaargang 29 nr. 2, oktober 2015

De Da Costastraat nog in de oude situatie. Foto collectie Kees Popijus.

*Heer Oudelands Ambacht in aanbouw. Rechts is deels nog de oude bebouwing aan de Develweg te zien.
Foto collectie Kees Popijus.*

Inhoud

Voorwoord	2
Een eeuw sociale woningbouw in Zwijndrecht	
Deel II: Van Industriestad tot Slaapstad (1945-2000)	3
Maurice de Jongh	
100 jaar woningbouwvereniging in Hendrik-Ido-Ambacht	24
Joke van der Straaten	
Colofon	44

Seniorenwoningen aan Bouquet, zomer 2015. Foto collectie Kees Popijus.

Afbeeldingen:

Vooromslag: De Kerkstraat. Foto collectie Kees Popijus.

Voorwoord

Deze keer staat het periodiek geheel in het teken van de woningbouwverenigingen in Hendrik-Ido-Ambacht en Zwijndrecht. De Zwijndrechtse bijdrage is een vervolg op de geschiedenis van een eeuw sociale woningbouw in Zwijndrecht door Maurice de Jongh. Hij behandelt nu de na oorlogse periode van 1945 tot 2000.

Joke van der Straaten beschrijft de geschiedenis van

de woningbouwverenigingen in Hendrik-Ido-Ambacht. Beide artikelen zijn rijk geïllustreerd met foto's en geven zodoende een goede kijk op de woningbouw in beide gemeenten.

Wij wensen u veel lees- en kijkplezier.

Namens de redactie,

Kees Popijus.

Een van de vier kantoorgebouwen van Vierdrecht. Foto collectie Kees Popijus.

Deel II: Van Industriestad tot Slaapstad (1945-2000)

Maurice de Jongh

Inleiding: Uitdagingen en Oplossingen

Overzicht van het aantal woningen in de gemeente Zwijndrecht waaraan dringend behoefte is (november 1946)	
Bedrijven	Aantal woningen
N.V.A. Zwanenburg & Co.	6
Tomado	24
N.V. Schokindustrie	35
N.V. Schokbeton	30
Totaal	95

Deze tabel, die voortkwam uit een peiling onder de grote bedrijven in Zwijndrecht, toont de nijpende situatie op het gebied van woningvoorziening in de gemeente direct na de Tweede Wereldoorlog. Niet alleen in Zwijndrecht schortte het aan beschikbare woonruimten, in Dordrecht (tekort van 438 woningen) en Papendrecht (tekort van 50 woningen) kampte men met vergelijkbare tekorten en elders in Nederland was dit niet veel anders. Dit tekort aan woningen werd gecombineerd met een bijzonder snelle bevolkingsgroei, die later bekend zou worden als de 'babyboom.' In de jaren vijftig had Nederland achter Turkije zelfs grootste bevolkingsgroei van Europa met een percentage van gemiddeld dertien procent per jaar.¹ Dit hield in dat de drie Zwijndrechtse woningbouwverenigingen, de Bouwvereniging Zwijndrecht (B.V.Z.), de Woningbouwvereniging der Christelijke Nationale Werkmansbond afdeling Zwijndrecht (C.N.W.B.) en de Naamloze Vennootschap: Maatschappij tot verbetering van Volkshuisvesting (N.V.) de komende jaren grote uitdagingen tegemoet gingen: zij moesten vol aan de bak om de woningtekorten op te lossen.

Toch gebeurde er in het eerste jaar na de Tweede Wereldoorlog vrijwel niets en ook voor het jaar 1947 stonden er geen grote bouwprojecten op het programma. Dit had onder andere te maken de schulden die sommige verenigingen open hadden staan.² Daarnaast was er in de oorlogsjaren een groot tekort aan (bouw)materialen ontstaan, waardoor projecten grote vertraging hadden opgelopen. Nieuwbouwprojecten in Meerdervoort waren zelfs stil komen te

liggen. Alleen aan het Slagveld was een bouwproject voltooid en dat kon worden gerealiseerd door gebruikt te maken van de bouwmaterialen die in Meerdervoort lagen opgeslagen voor de projecten aldaar. Het is dan ook niet vreemd te noemen dat de drie woningbouwverenigingen eerst de bestaande projecten wilden afronden, alvorens met nieuwe plannen aan de slag te gaan. Een derde en laatste oorzaak voor de trage wederopbouw in Zwijndrecht was het feit dat de verenigingen voortdurend met de overheid aan het soebatten waren over wie de oorlogsschade ging betalen en om welke bedragen dit dan precies ging.

De Vereeniging Werkgeverskring Dordrecht & Omgeving, die eveneens de hier boven weergegeven peiling onder lokale bedrijven had gedaan, vond de toestand *zoo nijpend, dat zij voornemens is een nieuwe woningbouwvereniging op te richten om in deze noodzakelijk behoefte te kunnen voldoen.*³ De nieuwe vereniging, die eind 1946 definitief tot stand kwam, kreeg de naam 'Vooruitgang.' In eerste instantie wilde zij honderd woningen in de gemeente Zwijndrecht bouwen. Op de langere termijn wilde zij echter een grotere rol gaan spelen in de sociale woningbouwsector.

Een tweede en wellicht nog veel belangrijkere oplossing kwam vanuit de landelijke overheid. Voor de Tweede Wereldoorlog was vastgesteld dat de bouw van woningen door de woningbouwverenigingen zou worden geïnitieerd en de gemeenten slechts een controlerende functie hadden. Dit veranderde echter onder invloed van de enorme vraag naar woningen. Vanaf toen werd de woningbouw een instrument van de overheid. Op die manier kon zij de woningnood verhelpen, creëerde en stuurde zij de (lokale) werkgelegenheid en kon zij bovendien aansturen op innovatie in de bouwsector. Het mes sneed dus aan meerdere kanten.⁴

Deze laatste verandering had grote gevolgen voor de woningbouwsector. De (particuliere) woningbouwverenigingen werden nu een speelbal van de landelijke en lokale politiek. Deze werden op hun beurt namelijk de belangrijkste opdrachtgevers voor de woningbouwverenigingen. Bovendien sti-

De 'Finse woningen' aan de Jan Campertstraat. Foto collectie Kees Popijus.

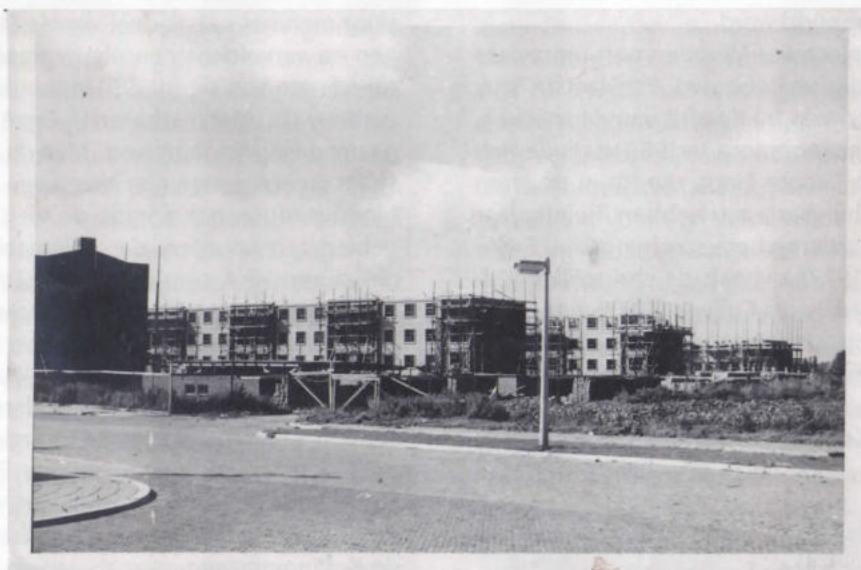
muleerden zij de bouw van woningwetwoningen met subsidies en het verstrekken van voordelige leningen. Consequentie hiervan was dat de onafhankelijkheid van de woningbouwverenigingen nog verder afnam, immers: wie betaalt, bepaalt. In veel gemeenten sloeg deze inmenging zo ver door dat er gemeentelijke bouwbedrijven werden opgericht. Hierbij werden gemeenten dus niet alleen de opdrachtgever, maar ook de uitvoerder van sociale woningbouwprojecten. In Zwijndrecht heeft dit echter nooit plaatsgevonden. Zowel de lokale als de landelijke politiek hebben hun weg naar de Zwijndrechtse woningbouwverenigingen altijd gemakkelijk gevonden, zoals in het vervolg van dit betoog duidelijk zal blijken. Vijftig jaar en vele bouwprojecten verder moeten we constateren dat onder invloed van de vele bouwprojecten het karakter van de stad opnieuw veranderde: van industriestad naar forensen- of slaapstad.

Meerdervoort neemt opnieuw het voortouw (1947-1953)

De veranderende verstandhouding tussen politiek en woningbouwvereniging werd direct zichtbaar bij de eerste pogingen iets te doen aan de dringende woningnood. Zo werd Zwijndrecht door het Rijk aangewezen voor een project van 148 woningen, die gebouwd zouden worden met behulp van hout dat uit Finland zou worden geëxporteerd. Op die manier kon men de schaarste aan materialen omzeilen. Bovendien werd het hout, dat gebruikt zou worden in de kozijnen, vloeren, deuren en trappen, reeds in Finland op maat gesneden, zodat de constructie in Nederland alleen nog maar in elkaar ge-

zet hoefde te worden. Dit scheelde in tijd en kosten. De lokale politiek was erg enthousiast over de plannen van het Rijk en zocht naar een geschikte locatie om de 'Finse woningen' te realiseren. Gekozen werd voor de wijk Meerdervoort. Deze wijk, de oudste wat betreft sociale woningbouw, had in de jaren dertig grote problemen gekend. De 250 huizen, gebouwd door de B.V.Z. in de jaren twintig, bleken van slechte kwaliteit en na nauwelijks een decennium waren zij aan vervanging toe. Deze sanering en een nieuwbouwproject (71 woningen aan de Bilderdijkstraat) waren in de Tweede Wereldoorlog stil komen te liggen als gevolg van de schaarste. Het zag er niet naar uit dat zij op korte termijn afgebouwd zouden worden. Kortom, het was een wijk die de nodige klappen te verwerken had gehad. Dat juist hier nieuwe huizen moesten komen, was dus niet zo heel gek. Bovendien was dit de goedkoopste optie, aangezien de huizen aan weerszijden van de snelweg gesitueerd zouden worden. Een groot deel van deze grond was reeds in het bezit van de Rijksoverheid als gevolg van de aanleg van Rijksweg 16 in de jaren dertig. Dit was de ideale locatie voor een project van deze omvang.

Nu de locatie bekend was, ging de lokale politiek verder op onderzoek uit. Nu was het noodzakelijk de kwaliteit van het Finse hout te onderzoeken. Met het debacle van 'Tuindorp Meerdervoort' in het achterhoofd, kon men zich een nieuwe tegenslag niet veroorloven. Door andere projecten, waarin met Fins hout werd gewerkt, te bezoeken, kon een goede inschatting gemaakt worden van hoe de huizen er in Zwijndrecht uit zouden komen te zien. Zo reisde een delegatie Zwijndrechtse ambtenaren onder andere

Nicolaas Maesstraat gebouwd begin jaren vijftig. Foto collectie Historische Vereniging Zwijndrecht.

af naar het Limburgse Terwinselen, niet ver van Heerlen.⁵ Op basis van deze trip, concludeerde zij dat het hout goed geschikt was voor de bouw van de 'Finse woningen' in Zwijndrecht. Wel raadden de Zwijndrechtse afgevaardigden aan een kleine aanpassing te maken. Doordat het hout uit Finland betrekkelijk jong was, zat er namelijk een behoorlijke werking in. Het gevaar bestond dat het kon gaan kromtrekken of inkrimpen. Het advies was dan ook in ieder geval de vloeren van beton te maken. Met deze wijziging werd er groen licht gegeven voor de bouw van de 148 woningen. De C.N.W.B. werd door de gemeente aangewezen als uitvoerende bouwvereniging. Zij kreeg van het Rijk voorschotten om de bouw van de huizen te realiseren. Daarnaast werd ongeveer vijftig procent van de kosten gefinancierd door het Zwijndrechtse bedrijfsleven. Deze bedrijven bedongen daarmee wel voorrang op de huizen wat betreft het huisvesten van hun werknemers. In de praktijk kwamen hier vooral de 'topwerknemers' in terecht, omdat de huren relatief hoog waren. In de goedkopere huizen werden de overige werknemers ondergebracht. Dat dit een bijzonder bouwproject was, bleek ook wel uit het feit dat er een Finse afgezant naar Nederland werd gehaald om de eerste balken te monteren, om het internationale karakter van de onderneming te benadrukken.⁶ Ook op een ander gebied was dit een uniek project. Binnen anderhalf jaar waren alle huizen namelijk gebouwd en reeds bewoond. Dit mag een hele prestatie genoemd worden, immers veel huizen van de vooroorlogse projecten in Meerdervoort waren nog steeds niet klaar. In de Java- en Sumatralaan stonden de huizen met de markante versieringen boven de ramen en

deuren in rijen achter elkaar. In de Jan Campert en Dr. Boutensstraat werden de huizenrijen ingepast, zodat er ook ruimte kwam voor groenvoorziening, vooral op de hoeken van de straten.

Niet alleen de C.N.W.B. timmerde hard aan de weg in Meerdervoort. In 1947 werd groen licht gegeven voor de bouw van nieuwe huizen in de buurt van de 'Finse huizen.' De N.V. werd dit keer gekozen als uitvoerende partij. Zij kreeg toestemming voor de bouw van 102 woningen, die een aansluiting moest vormen tussen het oudste deel van Meerdervoort en de net aangelegde Sumatra- en Javalaan. In dit bijzondere plan was ruimte voor 21 bejaardenwoningen in de Jan Luijkenstraat en Staringstraat. In 1948 waren de eerste 16 woningen klaar voor bewoning. De gemiddelde huur van deze woningen bedroeg 5,75 gulden. Met dit project was de kous voor de N.V. nog niet af! Omdat de vraag naar huizen maar bleef stijgen, kreeg de bouwvereniging toestemming om gefabriceerde huizen te plaatsen direct naast Finse woningen aan de Sumatra- en de nog aan te leggen Celebeslaan. In eerste instantie ging het hierbij om 60 huizen, maar al snel werd dit aantal met nog eens 25 huizen opgeschroefd. Het voordeel van deze gefabriceerde huizen was dat men de onderdelen alleen hoefde te monteren. Op die manier konden huizen sneller gebouwd worden tegen minder (arbeids-)kosten. Daarbij moet onder andere gedacht worden aan het op maat maken van de kozijnen en deuren. De gefabriceerde woningbouw zou vanaf de jaren vijftig een enorme sprong voorwaarts nemen. Voor de N.V. was het de eerste keer dat men werkte met dit systeem en blijkbaar was het een groot succes, aangezien het aantal wo-

ningen al snel verhoogd werd.

Met dit laatste project was Meerdervoort omstreeks 1953 bijna volledig volgebouwd. Een laatste stuk grond dat gelegen was bij de afrit van de snelweg, bleef voorlopig onaangeroerd. In 1953 vestigde zich er de voetbalclub Groote Lindt, die tot in de jaren tachtig hier zijn thuisbasis zou hebben. Twintig jaar later werd even verderop het verzorgingshuis Swinhove gebouwd (1973), evenals de christelijke middelbare school Develstein College (1977), genoemd naar het kasteeltje dat daar vanaf de veertiende eeuw gevestigd was.

Plannen in het Centrum: Doornlaan-West (1949-1955)

Deze foto uit 1920 toont het viaduct onder de spoorweg door, die Zwijndrecht 'voor' en 'achter' het spoor met elkaar verbond. Het was lange tijd de belangrijkste verbindingroute tussen Meerdervoort en het centrum aan de Ringdijk.

Foto collectie Historische Vereniging Zwijndrecht.

Nu in Meerdervoort honderden huizen gebouwd werden, werd het noodzakelijk die woonwijk meer bij het centrum te betrekken. Niet alleen de rijksweg, maar ook de spoorweg vormden van oudsher een barrière tussen het Zwijndrecht 'voor' en 'achter' het spoor. De enige verbinding voor grote voertuigen was het tunneltje op het stationsplein op de plek waar de Ringdijk en Lindtsedijk elkaar bereikten. Met de enorme groei van Meerdervoort was een tweede verbinding voor auto's noodzakelijk geworden. Eerdere plannen uit de jaren dertig, die door de Tweede Wereldoorlog werden opgeschort, werden opnieuw uit de kast getrokken. In deze plannen sprak men onder andere over een noordelijke verbindingroute tussen de Rotterdamseweg en de Lindtsedijk. De Doornlaan, die sinds de jaren dertig de noordelijke grens van Zwijndrecht aangaf, kwam hiervoor niet in aanmerking, omdat deze eindigde op het doodlopende Doornplein. Om die reden be-

sloot men het eerste deel van de Doornlaan te volgen en vervolgens een nieuw tracé aan te nemen ter hoogte van de in 1951 gebouwde, en onlangs verbouwde, Maranathakerk.⁷ Deze weg kreeg de naam de Koninginneweg. Met de aanleg van de straat creëerde men niet alleen een belangrijke verbindingroute, ook zorgde de weg ervoor dat het gebied ten noorden, dat helemaal reikte tot aan de Laurensvliet, ontsloten werd. Dit gebied kwam dan ook in aanmerking voor nieuwe woningbouw. Hierbij ging men veel planmatiger te werk dan in Meerdervoort. Zo werden er stukken aangewezen voor de vrije verkoop: onder andere in de 'Prinsessenbuurt' in de buurt van de Tomado-fabriek en het gebied ten noordwesten van de Rembrandtstraat. Het overige deel was gereserveerd voor sociale woningbouw. De B.V.Z. kreeg de opdracht direct langs de Koninginneweg, evenals aan de Doornstraat en de Lindelaan, die zorgden voor een verbinding tussen de oude wegen en de nieuwe Koninginneweg, 109 woningen te bouwen. Omdat de vraag naar huizen in het begin van de jaren vijftig zo groot was, werden hiervan zestig huizen omgebouwd tot duplexwoningen voor een periode van 25 jaar.

Woningstichting Vooruitgang kreeg in het plan Doornlaan-west haar eerste projecten toegewezen. Zo kreeg zij in 1952 toestemming tot de bouw van 80 woningen in de Paulus Potterstraat, de Rembrandtstraat en de Jan Steenstraat. Twee jaar later mocht zij ook aanvangen met een plan van 54 huizen aan de Vermeerstraat, Gerard Doustraat en Laurensvliet. Vooral laatstgenoemd project leverde de jongste woningbouwvereniging de nodige problemen op. Zo waren deze huizen vooral bestemd voor gezinnen uit de noordelijke provincies, die op deze manier werden gelokt om hier in de fabrieken te komen werken. Echter, door een onbehoorlijke selectie van zowel de bedrijven als de arbeidsbureaus kwamen minder geschikte gezinnen in deze huizen terecht, wat voor de nodige overlast zorgde. Bovendien klaagde men voortdurend over het verzakken van de tuinen en schuren.

Naast de rijtjeswoningen had het gemeentebestuur interesse gekregen voor hoogbouwprojecten. De B.V.Z. en de C.N.W.B. kregen dan ook toestemming om maar liefst 184 flatwoningen te realiseren. Het ging hierbij om portiekflats, waarbij maximaal acht woningen één trappenhuis deelden. In de omgeving zou voldoende gemeentelijke groenvoorziening worden aangelegd, waar de bewoners zich konden ontspannen. Hoewel veel mensen niet meteen enthousiast werden van de eerste hoogbouwcomplexen in Zwijndrecht, vonden deze toch veel aftrek. Het dicht op elkaar wonen was in sommige trappenhuisen geen probleem, daar ging men vriendschappelijk met elkaar om en werden er zelfs afspraken

over het schoonmaken van de trappen gemaakt. In andere trappenhuizen ging het er echter minder vrolijk aan toe en vonden er regelmatig conflicten plaats.⁸ Ook de flats zelf zorgden niet louter voor positiviteit. Zo bleek de buitengevel, die gemaakt was van betonelementen, niet in staat om de regen en wind voldoende te weren en dus besloot men een pleisterlaag over het beton heen aan te brengen. Het plan Doornlaan-west zorgde ervoor dat in het begin van de jaren vijftig ook in het centrum volop gebouwd werd door de verschillende bouwverenigingen. Om dit gebied helemaal compleet te maken werd in 1956 Zwijndrechts eerste winkelcentrum 'de Passage' geopend. Achter dit winkelgebied, dat autoluw werd, lag het Wagenveld, waar men de auto kon parkeren. Dit plein werd bovendien jaren gebruikt voor de Zwijndrechtse markt. Om de nieuwe woonwijk te ontsluiten, werden de Burgemeester Jansenlaan en de Laurensvliet aangelegd. Langs deze wegen bevond zich voldoende groen en water, waar de inwoners van de wijk konden ontspannen. De wijk kreeg de naam 'Schildersbuurt', naar de vele straatnamen die verwijzen naar beroemde schilders.

zien. Duizenden mensen kwamen om het leven, tienduizenden mensen raakten hun huis kwijt en ook de schade aan woningen was groot. In Zwijndrecht hielden de dijken het, maar vooral wat betreft de Lindtsedijk was het op het nippertje. Voor de Zwijndrechtse beleidsmakers was deze ramp de aanleiding voor een vernieuwde woningbouwpolitiek. Om in de toekomst een nieuwe watersnood te voorkomen, moesten de dijken worden opgehoogd en verbreed. In de jaren zestig en zeventig werden de dijkwoningen stapsgewijs afgebroken. De dijken kregen een groen uiterlijk en de Onderdijkserijweg, die evenwijdig aan de dijk was gelegen en ooit een druk bewoonde straat was, werd grotendeels getransformeerd tot fietspad. Alleen in de buurt van het Veerplein behield deze straat iets van haar oude charme. Met de grote afbraak verdween het beeld van Zwijndrecht, zoals men dat tot die tijd gekend had: een lang lintdorp, bestaande uit pittoreske arbeidershuisjes, grote villa's, molens, pakhuizen en fabriekshallen. Op de Ringdijk werd gewoond, gewerkt en gewinkeld. Maar nu verdween langzaam het historische centrum. Alleen met behulp van

De Passage omstreeks 1960. Foto collectie Kees Popijus.

Een Ramp met Grote Gevolgen

In de nacht van 31 januari op 1 februari 1953 vond er een verschrikkelijke ramp plaats, die later zou worden aangeduid als de watersnoodramp. Een zware stormvloed in combinatie met springtij stuwde het water op tot ongekende hoogten. De dijken in de Nederlandse kustgebieden waren hier niet op voorbereid en de schade was dan ook niet te over-

foto's kunnen we ons een voorstelling maken van de dynamiek en sfeer die dit gebied ooit kenmerkte. In Hendrik-Ido Ambacht zien we nog wel enige bebouwing op en aan de Veersedijk. In deze gemeente werd gekozen voor de optie een dijk voor de dijk aan te leggen in plaats van de reeds bestaande dijk te verbreden en op te hogen. De sanering zou een enorme volksverhuizing te-

weeg brengen en dus waren veel nieuwe huizen en voorzieningen nodig. Al snel werden nieuwe plannen door de gemeente ontwikkeld en gingen de woningbouwverenigingen een drukke periode tegemoet. Hiermee werd de ontwikkeling tot een slaap- of forensenstad definitief ingezet: het levendige lintdorp werd vervangen door ruim opgezette, groene en vreedzame woonwijken zonder onderlinge verbinding.

Zwijndrecht Noord (1956-1963)

Een van de nieuwe plannen was Zwijndrecht-Noord. Met de aanleg van de Burgemeester Jansenlaan en de Laurensvliet was namelijk het aanliggende gebied ontsloten. Dit betekende dat de tuinderijen ontruimd moesten worden voor woningbouw. In eerste instantie ging het hierbij om het gebied tussen de Laurensvliet en de begraafplaats aan de Jeroen Boschlaan. Later werd besloten het gebied verder noordwaarts te trekken tot aan de Officiersvliet. In dit deel, dat als laatste werd toegevoegd aan het plan, zou de aandacht vooral liggen op koopwoningen op ruime kavels. Ten zuiden van de begraafplaats, die de naam 'Sterrenbuurt' kreeg, vernoemd naar de vele straatnamen die verwijzen naar de astronomie, zou de nadruk vooral op sociale woningbouw komen te liggen. Hier kregen de N.V., de Woningstichting Vooruitgang, en de C.N.W.B. vrij spel. Omdat de B.V.Z. de grote onderbedeelde was in deze nieuw te bouwen wijk werd besloten de 184 flatwoningen in de 'Schilderswijk' in zijn totaliteit aan deze woningbouwvereniging te geven. De C.N.W.B. die daarmee dus 92 woningen kwijtraakte, kreeg hiervoor 228 woningen terug in de nieuwe wijk.

Naast eengezinswoningen omvatte dit plan 48 bejaardenwoningen, die het hart van de wijk zouden vormen. Hoewel al tijdens de oplevering bleek dat

de huizen erg in trek waren bij de Zwijndrechtenaars, vertoonden zij binnen vijf jaar de nodige mankementen. Zo werden er voortdurend kalkputten zichtbaar in de door betonblokken gevormde muren. Bovendien bleken ook de dakpannen, de buitenmuren en schoorstenen van een slechte kwaliteit. De eerste reparaties volgden dan ook al snel. De problemen bleven echter aanhouden. Zo werden in de jaren zeventig de dakpannen vervangen en werden er diverse vernieuwingswerkzaamheden uitgevoerd. Waar de B.V.Z. in de jaren dertig nachtmerries gehad moet hebben van het 'tuindorp' Meerdervoort, zal ook de C.N.W.B. in de jaren zestig en zeventig slapeloze nachten gehad hebben van de huizen aan de Laurensvliet. Zelfs in deze tijd zijn de huizen een zorgenkindje, aangezien de wijk begin dit jaar opnieuw een totale renovatie heeft ondergaan.

De N.V. en Woningstichting Vooruitgang wilden in Zwijndrecht-Noord vooral de nadruk leggen op hoogbouw. Met de aanleg van de eerste flatcomplexen in Zwijndrecht hadden zij in eerste instantie een afwachtende houding aangenomen. Al snel bleek echter dat de woningen erg gewild waren. Om die reden wilden deze verenigingen eveneens hun geluk beproeven. Eerstgenoemde vereniging bouwde 175 flatwoningen aan de Jupiterstraat, Saturnusstraat en Grote Beerstraat, terwijl Woningstichting Vooruitgang daarachter nog eens 183 (flat) woningen in de Venusstraat, Mercuriusstraat en Uranusstraat liet neerzetten. Aan de overzijde van de Burgemeester Jansenlaan begon ook de C.N.W.B. met zijn eerste echte hoogbouwproject. Aan de Langeraarstraat, de Turk en de Bosch, genoemd naar tuinderijen die daar ooit waren gevestigd, bouwde de vereniging een aantal flatcomplexen. Op die manier was Zwijndrecht-Noord inmiddels voorzien van voldoende huurwoningen. Om het gebied verder af te maken, werden in het oostelijke deel van de wijk

Winkelcentrum Noord.

*Foto collectie
Kees Popijus.*

rondom de Rotterdamseweg en Langeweg koopwoningen gebouwd. Daarnaast werd langs de Burgemeester Jansenlaan een tweede winkelcentrum aangelegd, dat de naam 'Noord' kreeg, naar de wijk waarin het was gelegen. Niet ver hier vandaan had al eerder de Lagere Technische School haar deuren geopend. Tot slot werden er twee kerken gebouwd, te weten de Koningskerk (1963 - gesloopt in 2006) en de Johanneskerk (1964, thans een moskee). Op die manier werden bewoners in al hun behoeften voorzien. Er was voldoende groen aan de grote vijverpartijen langs de Burgemeester Jansenlaan, er was een winkelcentrum en er waren diverse educatieve en religieuze instellingen.

Kort-Ambacht (1957-1963)

Met grootschalige projecten in Meerdervoort, Centrum en Noord richtte de gemeente haar pijlen nu op de meest westelijk gelegen tuinderijen. Oorspronkelijk had dit gebied tot de gemeente Groote Lindt gehoord. Sinds 1881 was het een onderdeel van de gemeente Zwijndrecht. Toch wisten de Lindtenaren een lange tijd hun zelfstandigheid te behouden en bleven uitbreidingen in dit gebied uit. Nu kwam daar echter snel verandering in. Met het doortrekken van de Koninginneweg onder zowel het spoor als de rijksweg (beide halverwege de jaren vijftig geopend) was er naast de verbinding in de buurt van de Ring- en Lindtsedijk een tweede oost-westverbinding ontstaan. Dit lukte helemaal toen deze verbinding verder werd doorgetrokken tot aan de Lindtsedijk door de in de volksmond genoemde 'blauwe brug' uit 1954.

*Burgemeester van 't Hoffweg.
Foto collectie Kees Popijus.*

Deze weg kreeg de naam Burgemeester van 't Hoffweg, genoemd naar een burgemeester van Groote Lindt, waarmee men toch nog verwees naar het zelfstandige verleden van de wijk. Nieuwe wegen

werden ingepast op deze verbindingroute en de bestaande wegen in Meerdervoort. Hiermee was het voorheen geïsoleerd gelegen Groote Lindt totaal ontmanteld. Grootschalige woningbouw volgde niet veel later. De Bouwvereniging Zwijndrecht kreeg in 1957 de opdracht hier 26 huizen te bouwen. Al snel werd dit aantal opgeschroefd naar 100 en niet veel later zelfs naar 130 woningen. Als belangrijkste oorzaak mag hiervoor worden aangewezen de woningnood, die in Zwijndrecht nog steeds zeer groot was, vooral nu de dijksanering in volle gang was. Als architect voor dit omvangrijke project werd de stedenbouwkundige Willem Wising (1920-2008) aangewezen. Hij ontwierp een verkavelingspatroon bestaande uit woonblokken rond een centrale groene zone.⁹ De woonblokken bestonden uit (eveneens door hem ontworpen) huizen van het type E6100. De indeling van deze huizen was eenvoudig en zorgvuldig ontworpen, zodat de bouwkosten laag zouden blijven. Door daarnaast te werken met vaste bouwmaten voor het gehele huis, kon er bespaard worden op de arbeidskosten. De huizen zijn nog steeds duidelijk te herkennen aan de witte lijn in de gevel, die de scheiding tussen de begane grond en de eerste verdieping markeert. Kortom, dit type woning was goedkoop en voldoet bovendien aan alle wooneisen: een garantie voor succes dus! Als straatnamen werden gekozen een aantal Zwijndrechtse verzetshelden uit de Tweede Wereldoorlog, zoals Gerrit de Waard, Nico Rijsdijk en Frits Vogel. Ten noorden van deze wijk koos men voor een zelfde verkavelingspatroon met diverse woonblokken gesitueerd rond een groene strook. In dit gebied koos men voor woningen in de vrije sector. Ook hier werden met de straatnamen een aantal verzetshelden geëerd.

De 'Verzetsheldenbuurt' was via de Karel Doormanlaan verbonden met de wijk Meerdervoort. Tussen deze wijken bevond zich nog een groot onbebouwd perceel. Woningstichting de Vooruitgang kreeg toestemming in dit gebied 325 flatwoningen te realiseren. Deze flats werden opgeleverd in 1965 en zij zouden later bekend worden als de 'Kapiteinflats': naar de verschillende zeehelden uit de vaderlandse geschiedenis. In de wijken hieromheen werden eveneens koopwoningen gebouwd. Om de wijk verder af te maken werden verschillende voorzieningen gerealiseerd, zoals het winkelcentrum aan de Karel Doormanlaan (1961-2) en het winkelcentrum aan het Frits Vogelplein (1961), evenals de piramidevormige Ichtuskerk (1964)

Ook het gebied ten noorden van de Burgemeester van 't Hoffweg, dat zich uitstrekte tot aan de Develweg, werd voor woningbouw geschikt gemaakt. In het midden van dit gebied verrees winkelcentrum Kort Ambacht, dat omringd werd door koopwoning-

gen, zowel hoog- als laagbouw. Alleen in de Hyacinthstraat was nog voldoende ruimte voor sociale woningbouw. Hier kreeg de B.V.Z. toestemming tot de bouw van 32 woningen. Omdat de huizen in de 'Verzetsheldenbuurt', een groot (financieel) succes waren, koos men wederom voor het woningtype E6100 van Wissing. Ook in deze buurt verschenen de huizen met de opvallende witte lijn in de gevel.

Nederhoven I-II (1965-1968)

De wijk Nederhoven is vernoemd naar een buitenplaats, die vanaf de zestiende tot en met de negentiende eeuw gelegen was in het midden van de voormalige ambachten Groote en Kleine Lindt.¹⁰ De belangrijke wegen in dit gebied waren reeds lange tijd aanwezig: de Lindtsedijk, de Develweg en de Lindenvweg, die de polders beschermden tegen respectievelijk de Oude Maas en de Devel. Tussen deze wegen werden de wijken Nederhoven I en II gebouwd. De straten, die werden ingepast op deze reeds bestaande wegen, kregen de namen van verschillende vogelsoorten. Daarom werden deze wijken al snel omgedoopt in: 'de Vogelbuurt.' De gemeente wilde in deze wijken een gevarieerd woningaanbod. Zo moest er ruimte zijn voor hoogbouw, maar ook voor laagbouw in verschillende vormen en varianten. Daarnaast wilde men ook de nodige aandacht schenken aan de huisvesting voor ouderen. De woningbouwverenigingen kwamen in dit gebied in aanmerking voor de nodige projecten. Zo kregen de N.V., de B.V.Z. en C.N.W.B. toestemming om een aantal flatwoningen te realiseren. Eerstgenoemde kreeg de beschikking over 216 woningen aan het Vinkplein en Ooievaarplein. De B.V.Z. kreeg toestemming tot de bouw van 204 woningen aan het Fazantplein en Leeuwerikplein. Laatstgenoemde woningbouwvereniging kreeg het meeste aantal flatwoningen toegewezen: 232 woningen aan het IJsvogelplein. Dat deze vereniging trots was op dit complex woningen bleek uit het feit dat zij op dit plein tussen 1968 en 1973 het hoofdkantoor vestigde. Met deze kleine zevenhonderd flatwoningen was de wijk van voldoende (sociale) hoogbouw voorzien. Het gebied tussen de Develweg en de Patrijsstraat werd gereserveerd voor de vrije verkoop. Vanaf diezelfde straat tot aan de Kerkweg werd weer beschikbaar gemaakt voor sociale woningbouw.¹¹ Via deze wegen werden de wijken aangesloten op de infrastructuur van Zwijndrecht. Verdere ontsluiting van de wijk kwam in de jaren zeventig tot stand toen een brug over de recreatieplas de Devel werd aangelegd (1975), evenals de Pietermantunnel, waarmee de wijk ook aansluiting kreeg met Zwijndrecht-Noord en het latere Oudelands Ambacht. De naamloze vennootschap: Maatschappij tot verbetering van volkshuisvesting te Zwijndrecht en de

Woningbouwvereniging der Christelijk Nationale Werkmansbond Afdeling Zwijndrecht bleken in Nederhoven voorlopig aan het langste eind te trekken. Zij kregen toestemming tot de bouw van 137 woningen (C.N.W.B.) en 270 woningen (N.V.). Beide verenigingen besloten in deze wijk een nauwe samenwerking aan te gaan. Zij hadden hun concurrent B.V.Z. aan het werk gezien in het succesverhaal Kort-Ambacht en besloten daarom ook de hulp in te roepen van architectenbureau Willem Wissing. Hij kwam, net als in Kort-Ambacht op de proppen met een plan waarin aandacht was voor veel groen, autoluwe wegen, een rondweg van waaruit men de wijk kon bereiken en een gecentreerde groene zone. Hoewel men enthousiast was over zijn plannen, werd slechts een deel uitgevoerd.¹² In het hart van de wijk kwamen een aantal seniorenwoningen omringd door de woningen van het goedkope E6100-type. Ook hier zien we dus de huizen met de kenmerkende witte horizontale lijn terug. Dat de verenigingen trots waren op de wijk en de woningen blijkt uit het feit dat zij de media uitgebreid aandacht lieten besteden aan de oplevering van het eerste huis. Op 21 maart 1967, de opleveringsdatum, was dit huis als modelwoning ingericht. Iedereen was uitgenodigd om een kijkje te komen nemen. Voor slechts 175 gulden in de maand kon men een huis in deze buurt huren. Overigens, de N.V. ondervond niet louter positief nieuws uit de Vogelbuurt. Zo bleek men wel Rijks financiering te krijgen voor de bouw van de woningen, maar niet voor de garages die de verenigingen achter de huizen rond allerlei pleintjes wilde realiseren. Om dit probleem op te lossen, werden de kosten van deze garages voorgeschoten door de woningbouwverenigingen en de bouwer. Op termijn hoopten zij deze investering ruimschoots terug te verdienen.

De jaren zeventig: Een periode vol nieuwe kansen

Vanaf het eind van de jaren zestig heerste er grote onrust in Zwijndrecht. Het gerucht dat de landelijke overheid het tracé van de rijksweg A16 wilde verbreden en wellicht zelfs ondertunnelen, hield de gemoederen flink bezig. Toen de geruchten bewaarheid werden, nam de onrust alleen maar verder toe. Ook voor de woningbouwverenigingen brak een onzekere tijd aan. De verbreding van de snelweg zorgde er namelijk voor dat vooral de wijk Meerdervoort hard getroffen zou worden. Mensen zouden hun huizen moeten verlaten en verenigingen zouden hun huizenbestand zien slinken door deze plannen. Overigens, iedereen beseftte ten volste dat de snelweg zou moeten worden verbreed. Het huidige tracé over de brug kon de verkeersdruk nu al nauwelijks aan. Vooral als de brug openstond, ontstonden

er lange files. Een tunnel zou in ieder geval aan dit probleem een einde maken. Bovendien werd het aantal rijbanen verdubbeld, zodat men ook alvast in zou spelen op de toename van het verkeer in de toekomst. De tunnelbak werd geplaatst naast de brug op de plaats waar de chemicaliënfabriek Chemproha grensde aan de inmiddels gefuseerde oliefabrieken. Dit betekende dat honderden huizen in Meerdervoort moesten wijken. Tussen 1971 en 1977 werden de huizen in etappes onteigend. Op die manier probeerde men duidelijkheid te scheppen. Al snel bleek dit juist averechts te werken. Zo wisten veel mensen niet of zij nu wel of niet naar een ander huis moeten gaan uitkijken. En als hen dan een ander huis zou worden aangereikt, zouden zij dan veel meer huur moeten gaan betalen? Daarnaast werden de bestaande huizen in en nabij de bouwput nauwelijks onderhouden als gevolg van de grote onzekerheid. Dit had als gevolg dat mensen in de nabijheid van de bouwput moesten leven in uitgeleefde en vervallen huizen. In sommige gevallen waanden zij zich eerder in een oorlogsgebied dan in een woonwijk. Ook voor de woningbouwverenigingen was dit een onzekere periode. Tijdens de aanleg van de Drecht-tunnel werden 411 woningen gesloopt, waarvan meer dan de helft sociale woningbouw was. Echter, omdat zij ook niet wisten om welke huizen het precies ging, weigerden zij om in de buurt van de bouwplaats ook nog maar enige vorm van onderhoud aan de huizen te plegen, met als gevolg dat de staat van de huizen snel verslechterde. Als klap op de vuurpijl raakten de drie getroffen woningbouwverenigingen, de B.V.Z., de C.N.W.B. en de N.V., meerdere malen in conflict met Rijkswaterstaat over de compensatie voor de te slopen woningen. Kortom, de verbreding van de snelweg bracht veel kopzorgen met zich mee. Toen de tunnel op 15 november 1977 feestelijk geopend werd, kon men beginnen met de wederopbouw van het gehavende Meerderevoort. Toch had de aanleg van de tunnel en de verbreding van de snelweg A16 niet alleen negatieve gevolgen. De gemeente had immers nog steeds een enorm tekort aan (sociale) woningen en door de afbraak van honderden huizen nam de vraag alleen maar verder toe. Dit betekende dat nieuwe gebieden in Zwijn-

drecht gereed moesten worden gemaakt voor woningbouw. Nieuwe projecten voor de woningbouwverenigingen dienden zich dan ook al snel aan!

Walburg I-II (1968-1975)

De wijk Walburg, die net als Nederhoven vernoemd is naar een buitenplaats,¹³ heeft zich lang buiten het bouwgeweld van de woningcorporaties weten te houden. In de jaren veertig en vijftig kreeg de N.V. het voor elkaar om enige huizen te bouwen in de buurt van het Slagveld, maar daar hield het mee op. De belangrijkste reden van de weinige bouwactiviteiten in dit gebied is dat de tuinders een lange tijd weigerden hun land te verkopen aan de gemeente. Het gevolg was een langstlepend gevecht tussen bovenstaande partijen. Al in het begin van de jaren zestig was deze onenigheid begonnen toen de gemeenten Zwijndrecht en Hendrik-Ido-Ambacht een verregaande samenwerking waren aangegaan om centrumvoorzieningen voor beide gemeenten in hun grensgebieden te realiseren. Dit hield in dat ook een groot deel van de tuinderijen in Walburg zouden moeten plaatsmaken. Veel tuinders waren hier op tegen en toen op het laatste moment ook de gemeente Hendrik-Ido-Ambacht zich terugtrok, werden de plannen definitief afgeblazen. Hiermee

Een blik over de uitgestrekte tuinderijen in Walburg eind jaren zestig. Enkele jaren later zouden zij ontruimd worden voor de omvangrijke woonwijk Walburg, waar ook de woningbouwverenigingen diverse projecten uitvoerden.

Foto collectie Kees Popijus.

boekten de tuinders een grote overwinning. Deze was echter maar van korte duur. De aanleg van de

Drechtunnel en de afbraak van honderden huizen in Meerdervoort zorgden er namelijk voor dat hun lot definitief was bezegeld. Op landelijk niveau werd bepaald dat de grond van de tuinders in Walburg moesten worden onteigend. Dit betekende dat niet alleen de tuinderijen verdwenen, maar ook de tuinderswoningen, die daar in sommige gevallen eeuwenlang hadden gestaan. Het eerste gebied, waarvoor bouwplannen werden gemaakt, bevond zich in het noordwestelijke deel van Walburg tegen de grens met Hendrik-Ildo-Ambacht. In deze wijk werd een lang pad aangelegd, dat alleen voor voetgangers toegankelijk was. Haaks op dit pad werden rijen koop- en huurwoningen afgewisseld. Door tussen de huizen een aantal groene zones aan te leggen, probeerde men een ideale woonwijk te creëren. In dit gebied kregen de Woningstichting Vooruitgang en de Bouwvereniging Zwijndrecht de verantwoordelijkheid over de sociale woningbouw. Eerstgenoemde vereniging mocht hier 120 maisonnetwoningen bouwen aan de Heyenlande, Strelvelshoek, Schildmansambacht en de Sandelingen. De B.V.Z. kreeg toestemming langs het Werepad zeven rijen van tien woningen te realiseren. Ook kreeg deze vereniging toestemming 21 bejaardenwoningen te gaan exploiteren. Deze werden gesitueerd op de grens met Hendrik-Ildo-Ambacht, op loopafstand van de Were. Op die manier ontstond er een kleine woonwijk voor ouderen. Als straatnaam werd gekozen voor Bouquet, naar een buitenplaats in Hendrik-Ildo-Ambacht.

Bouw van sociale woningbouw (B.V.Z.) aan weerszijden van het Werepad:

De B.V.Z. kreeg in Walburg I toestemming tot de bouw van zeven rijen van tien woningen aan de Were (1968). Hier op de voorgrond een rij oneven genummerde huizen en op de achtergrond een rij even genummerde huizen van de woningbouwvereniging. Tussen de twee huizenrijen in loopt het Werepad. Collectie Regionaal Archief Dordrecht.

Met de afronding van bovenstaande projecten was het nog niet gedaan met het bouwgeweld in Walburg. Nog tijdens de bouw van de huizen aan de Were was men al druk bezig met nieuwe plannen in dit deel van de gemeente. Door de enorme vraag naar nieuwe woningen kregen de bouwverenigingen de opdracht nog grotere projecten aan te gaan. Zo werd de C.N.W.B. gevraagd maar liefst 522 woningen te bouwen direct langs de Ringdijk. Het project omvatte ruim 300 maisonnetwoningen, die zich vooral aan de randen bevonden, eengezinswoningen en bejaardenwoningen. Laatstgenoemde werden in twee lange rijen gebouwd in het hart van deze wijk aan de Marchantstraat en Nolenstraat. De overige woningen bevonden zich hier slingerend omheen aan de Colijnweg en de Ruys de Beerenbrouckstraat. Na de oplevering werden de huren vastgesteld op 190 gulden voor de bejaardenwoningen, 335 gulden voor de eengezinswoningen en 225 tot 353 gulden voor de maisonnettes. Hiermee waren de huren beduidend hoger dan die van de gesloopte huizen in Meerdervoort. We kunnen dus stellen dat de angst van de bewoners van de gesloopte huizen in Meerdervoort niet ongegrond was en dat de bouwverenigingen niet rouwig waren om diezelfde huizen aan de sloophamer te verliezen. De nieuwe woningen brachten immers veel meer geld op en waren, omdat zij gebouwd waren volgens de nieuwste bouwmethoden, minder onderhoudsintensief. De woningbouwverenigingen werden hier dus absoluut niet slechter van.

Om de nieuwe wijk te ontsluiten werd de Burgemeester Slobbelaan aangelegd, evenals de Thorbeckelaan, die reikte tot aan het Hooftland waar zojuist de werkzaamheden aan de laatste woningen aan het Werepad en de Bouquet waren voltooid.

Niet alleen de C.N.W.B. timmerde in Walburg flink aan de weg. Ook de Woningstichting Vooruitgang kreeg een omvangrijk project in Walburg toegewezen. Het ging om 76 woningen, die moesten verrijzen tussen de Ringdijk en de Thorbeckelaan. De belangrijkste toegangsweg werd de Schaepmanlaan. Op de kruising van deze weg met de Thorbeckelaan verrees een katholieke school en daar direct tegenover een Nederlands-Hervormde kerk. Langs de Abraham Kuypersingel, die uitkwam op de Schaepmanlaan en als rondweg van deze nieuwe wijk fungeerde, werden koophuizen gebouwd. Achter deze weg werden enkele doodlopende straten aangelegd met parkeerplaatsen. In dit deel van de wijk lag de nadruk op voetverkeer en werd veel aandacht geschonken aan groene stroken en kinderspeelplaatsen. Hier bouwde de Woningstichting Vooruitgang een groot aantal sociale woningen, zowel voor gezinnen als voor bejaarden.

Naast de C.N.W.B. en Woningstichting Vooruitgang

was ook de N.V. actief in Walburg. In het gebied dat zich bevond tussen de bebouwing van de Woningstichting Vooruitgang en de grens met Hendrik-Ido-Ambacht kreeg de N.V. toestemming tot de bouw van 153 woningen. Hiervan waren 60 huizen gereserveerd voor ouderen en twee voor de huisvesting van mindervaliden. Ook hier legde men een rondweg aan, die gevormd werd door de Van Hogendorp-laan, Johan de Wittlaan, Van Oldenbarneveltlaan en Van Slingelandtlaan. Hierop dwars liggend werden enkele doodlopende straten aangelegd. In het centrum van dit gebied lag eveneens de nadruk op voetverkeer. Met voldoende groenvoorzieningen en speelplaatsen was de wijk voor zowel ouderen als gezinnen behoorlijk aantrekkelijk. De grens tussen de woningen van de woningbouwvereniging Vooruitgang en de N.V. werd gevormd door een sloot, waarover een drietal bruggen en een voederplaats voor

eenden werd aangelegd. In het verlengde van deze sloot vestigde zich een supermarkt evenals een cafetaria.

Hoewel de wijk Walburg een rustoord voor gezinnen en ouderen moest worden, kende de wijk in de beginperiode grote problemen. Het ging hierbij vooral om de ontsluiting van de wijken. De Van der Lindenstraat, de Schaepmanlaan en de Van Hogendorp-laan moesten het verkeer vanuit de wijken op de hoofdwegen brengen. Echter, de aannemers begonnen hun werkzaamheden vaak helemaal achterin de wijken, praktisch tegen de Ringdijk aan. Het verkeer vanuit de reeds gebouwde woningen moest dus via de zandvlakte zich een weg zien te banen om bij deze wegen te komen. Als of dat niet genoeg was, werden deze wegen ook door het bouwverkeer gebruikt. Het lokale verkeer ondervond hier veel hinder van. Vertragingen door in de weg staande vrachtwagens, verzakkingen van wegen, vrachtwagens die onderweg materialen verloren: het waren allemaal zaken waarover bewoners in deze tijd steen en been klaagden. Een motorcrossbaan was er niets bij. Ook de betreffende woningbouwvereniging

(N.V.) was allerm minst blij met de situatie. Zo liet zij op 11 februari 1972 aan het gemeentebestuur weten:

*"Het doet ons bestuur leed u te doen weten, dat het het niet verantwoord heeft gevonden, de bejaardenwoningen op de betreffende data uit te geven, dus te verhuren. De woningen zijn heden nog niet met droge voeten te bereiken: grote waterplassen, hoeveelheden modder verhinderen dit. Het is werkelijk verschrikkelijk, zoals de toegang tot de nieuwe wijk Walburg Ila erbij ligt."*¹⁴

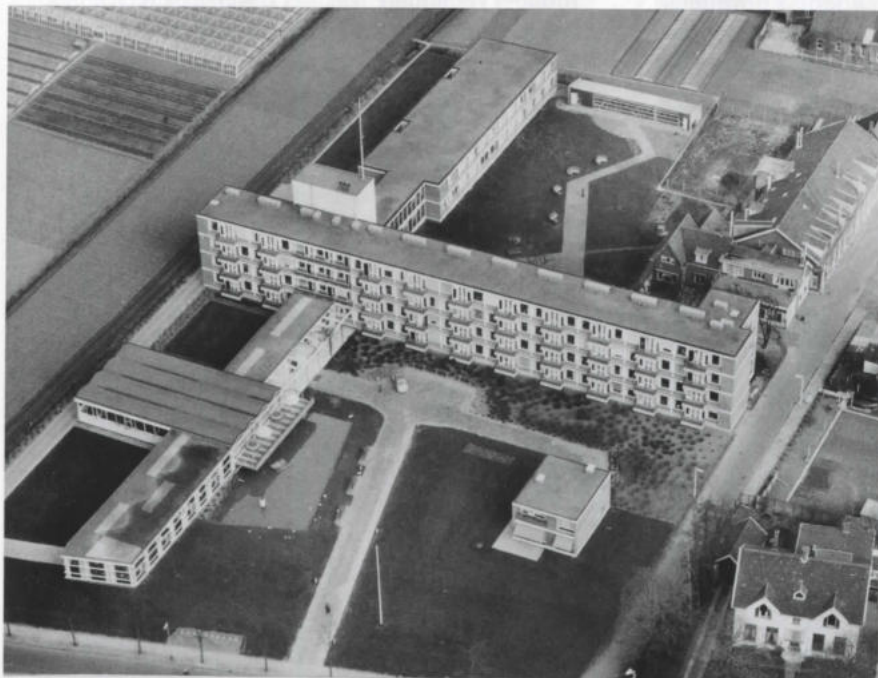

*Gezicht op het Slagveld (links midden) met de Era flats en links de nieuwe Maasboulevard.
Foto collectie Kees Popijus.*

De omstandigheden waren ook een doorn in het oog van de woningbouwverenigingen. Zij liepen nu de nodige inkomsten mis, omdat de woningen nog niet verhuurd konden worden.

Na het voltooien van de werkzaamheden waren deze problemen echter snel opgelost. Om de wijken te ontsluiten werden de wegen op twee dijkopritten aangesloten. De eerste bevond zich tussen de bebouwing van de B.V.Z. en die van Woningstichting Vooruitgang in het verlengde van de Burgemeester Slobbelaan. De tweede oprit werd aangelegd aan de Slagveldstoep. Hier was al een oprit aanwezig, maar deze werd nu toegankelijker gemaakt voor het gemotoriseerde verkeer. Dit betekende dat een aantal tuinderswoningen moesten verdwijnen. De vernieuwde straat kreeg ook een nieuwe naam: de Van Schaikstraat. Dit proces zien we overigens ook elders op de Ringdijk. Zo verdwijnt in deze jaren ook

de Emmastoep, die ligt in het verlengde van de Emmastraat aan de rand van het Julianadorp. Ook het aanliggende gebied krijgt een nieuw gezicht. Zo worden er drie portiekflats gebouwd met 36 woningen en daar direct achter 17 vrijstaande woningen. De N.V. wordt de verhuurder van dit nieuwe complex. Het is niet vreemd dat juist in deze periode de dijkopritten worden aangepakt, immers de dijkver-

De Lindonk in 1960 net na de opening. Rechtsboven is ook 'het Rustoord' te zien. Rondom het bejaardentehuis vooral landerijen, die inmiddels zijn verdwenen.

Foto collectie Kees Popijus.

hoging heeft deze nieuwe invullingen noodzakelijk gemaakt.

Tot slot is het interessant iets meer in te gaan op het gebied in Walburg dat tot nu toe onbesproken is gebleven. De woonwijken, waarin sociale woningbouw ruim vertegenwoordigd was, bevonden zich dus vooral aan de randen van Walburg. In het centrale gebied kwam hierdoor ruimte vrij voor andere functies. Zo verrees in deze wijk, eveneens in de jaren zeventig, het winkelcentrum Walburg (1973). De oorspronkelijke locatie van dit shopping-center lag op de grens met Hendrik-Ido-Ambacht, maar nadat deze gemeente zich op het laatste moment terug getrokken had, besloot de gemeente Zwijndrecht op eigen houtje een winkelcentrum te openen. Deze moest komen midden in de pas opgeleverde wijk Walburg op loopafstand van het bestuurlijke centrum aan het Raadhuisplein. Dat dit winkelcentrum vanaf het begin af aan een groot succes was,

blijkt uit de vele verbeteringen in de jaren die daar op volgden. Zo werd het winkelcentrum in de jaren tachtig en negentig uitgebreid en bovendien overkapt. Ook in deze tijd bestaan er plannen om het winkelcentrum nog verder uit te breiden, maar om diverse redenen is dit er nog niet van gekomen. Eind jaren tachtig werden bovendien een sporthal, bibliotheek, middelbare school en theater in de nabij-

heid van het winkelcentrum geopend. Op die manier werd de wijk Walburg met al die verschillende functies alleen maar aantrekkelijker om in te wonen. In de directe omgeving van het winkelcentrum verzezen dan ook diverse zorginstellingen, zoals de Kring, dat eerst gevestigd was in de nabijheid van de Koningskerk, maar onder invloed van een groeiend aantal inwoners in de jaren tachtig een nieuwe locatie betreft. Een ander bejaardentehuis nabij het winkelcentrum is 'Het Rustoord'. Deze instelling biedt ouderen de mogelijkheid hun laatste dagen in alle rust te spenderen. Als het huidige pand te klein gewor-

den blijkt, besluit men tot de bouw van een nieuw complex. In 1959 opent men het bejaardentehuis. Om de nieuwe start compleet te maken, wordt ook de naam veranderd in de Lindonk. In de jaren die volgen, wordt de instelling verschillende malen uitgebreid. Hierbij betreft men ook de woningbouwverenigingen. Zo krijgt de B.V.Z. het beheer over een complex van 48 woningen in 'het Anker', dat in 1975 wordt opgeleverd. Een decennium later volgt een nieuwe uitbreiding. Het gaat hierbij om 45 woningen in een ronde flat. De C.N.W.B. wordt de verhuurder van dit complex.

Nederhoven III-IV (1973-1975)

De afbraak van honderden woningen in Meerdervoort als gevolg van de verbreding van de rijksweg A16, leidde tot een enorme vraag naar woningen. Op last van de landelijke overheid werden de tuinderijen in Walburg onteigend en vervolgens van woonwijken voorzien. Ook in Nederhoven werden landbouwgebieden gereserveerd voor de bouw van nieuwe woningen. Sinds het eind van de jaren zestig was de Kerkweg de grens van bebouwing. Met de aanvang van de nieuwe wijk Nederhoven III verschoof deze grens echter noordwaarts. De landelijke

overheid, die net als in Walburg als de belangrijkste opdrachtgever gold, plande hier honderden (sociale) woningen. Langs het water van de recreatieplas de Devel verrezen dan ook de nodige vrijstaande huizen. Hieraan grenzend werd de Laan van Nederhoven vanuit Nederhoven-II doorgetrokken. Verderop ging de weg over in de Hilverbeek en sloot uiteindelijk aan op de Moermond. De rondweg, die daarmee werd gevormd, zorgde voor de ontsluiting van de wijk. Het hart van deze wijken bestond uit een groene strook, waar men kon wandelen en ontspannen. Slechts op één plek werd de groene as doorbroken. Hier kreeg de B.V.Z. toestemming voor de bouw van het wooncentrum Duivenvoorde. In dit centrum werden 102 seniorenwoningen ingepast evenals een supermarkt. Hier tegenover werd ook een lagere school geopend. Ook kreeg de B.V.Z. toestemming tot de exploitatie van 380 eengezinswoningen in de omgeving van het wooncentrum. De wijk werd zelfs als zo een groot succes gezien dat niet veel later groen licht werd gegeven voor nog eens 80 woningen in een aantal straten, die veelal eindigen op de uitgang 'stein.' Met dit omvangrijke project was het gedaan wat betreft de sociale woningbouw. Het overige deel van de wijk bestond vooral uit koopwoningen. Anders dan de andere wijken in Zwijndrecht kreeg dit deel van Nederhoven geen winkelcentrum. Sterker nog, de enige supermarkt in de wijk verhuisde aan het begin van deze eeuw naar winkelcentrum Kort-Ambacht. Hiermee bleef vooral de woonfunctie in Nederhoven over. Van andere functies, zoals bijvoorbeeld recreatie, winkels en bedrijvigheden, werd de wijk grotendeels afhankelijk van de omliggende wijken.

Oudelands Ambacht (1977-1983)

Een van de wijken waar bewoners van Nederhoven in de toekomst naartoe moesten gaan voor bijvoorbeeld de boodschappen was Oudelands Ambacht. In het midden van de jaren zeventig bestond dit gebied nog grotendeels uit landbouwarealen, maar dit zou snel gaan veranderen. De oudste bouwplannen voor dit deel van Zwijndrecht stamden uit het eind van de jaren vijftig. In de zoektocht naar gebieden met bouw mogelijkheden kwam de gemeente uit op de akkers achter de Pietermankerk. Een eerste bestemmingsplan werd dan ook al snel opgesteld. De aanleg van het spooremlacement Kijfhoek (1975-1980) gooide echter roet in het eten. Het rangeerterrein splitste de voormalige ambachtsheerlijkheid door midden. Daarnaast moesten er ruime veiligheidszones worden aangelegd, zodat niet hele woonwijken getroffen zouden worden tijdens een ramp op het rangeerterrein. Dat dit noodzakelijk is, bleek bijvoorbeeld in januari 2011, toen enkele wagons met de brandbare stof ethanol in de brand

waren gevlogen. Als gevolg hiervan moesten enkele woningen langs de Langeweg worden ontruimd. Zonder de veiligheidszone in Oudelands Ambacht, had dit aantal waarschijnlijk veel hoger gelegen. Het gevolg van de aanleg van het rangeerterrein en de veiligheidszones, was dat het voor woningen beschikbaar gemaakte gebied ineens sterk gereduceerd was. Toch bepaalde de gemeente dat in dit gebied ruim 2600 woningen moesten worden gebouwd. Dit als gevolg dat het één van de weinige plaatsen in Zwijndrecht was, waar nog gebouwd kon worden. Dit betekent dat er in de wijk relatief weinig ruimte voor groen over zou blijven en de huizen dicht op elkaar gebouwd zouden worden. Dit was eigenlijk in strijd met wat de gemeente voor ogen had met de wijk, namelijk een 'groene' en 'landelijke' wijk met weinig hoogbouw (tot maximaal zes woonlagen) en veel afwisselingen in soort woningen. Een jarenlange discussie volgde.

Uiteindelijk zou de bouw in verschillende fasen worden opgedeeld. In de eerste fase zouden er 800 woningen gerealiseerd worden, waarvan 269 sociale woningen. Deze zou Woningstichting Vooruitgang gaan exploiteren. De locatie van deze eerste fase bevond zich direct achter de Pietermankerk. Dit had er mee te maken dat zich hier de belangrijkste verbindingsweg bevond: de oude dijk die al eeuwen het water van de Devel in bedwang hield. Via deze weg, de Develweg, kon men Kort-Ambacht bereiken en met de aanleg van een tunnel onder zowel het spoor als de snelweg was er zelfs een verbinding met de wijk Noord. De verbinding met Nederhoven werd gemaakt door een brug over de Devel aan te leggen. De Molenvliet, die evenwijdig was gelegen aan het spoor werd een tweede belangrijke ontsluitingsweg. Deze straat was sinds de jaren zestig een belangrijke verkeersader voor de 'droge industrie'.¹⁵ Op deze wegen werden de Mozart- en Beethovenlaan aangesloten, die eveneens moesten zorgen voor een betere toegankelijkheid van de wijk.

*Nieuwbouw in Oudelands Ambacht.
Foto collectie Kees Popijus.*

Aan eerstgenoemde straat verrees ook een van de weinige hoogbouwcomplexen in de wijk. Het beheer van deze 66 woningen kwam in handen van de B.V.Z., evenals 13 eengezinswoningen en 16 clusterwoningen. Aan weerszijden van de Beethovenlaan kwamen hofjes waarin sociale woningbouw werden afgewisseld met verschillende soorten woningen voor de vrije verkoop. Ook werd er aandacht besteed aan groene stroken. Onder andere het Sweelinckplantsoen, dat geheel auto- en fietsvrij werd gemaakt en van veel gras- en struikpartijen werd voorzien, is hiervan het beste voorbeeld. Ook de Valeriusseingel was met dit idee aangelegd. De centraal gelegen sloot in deze straat was oorspronkelijk een wetering, die het overtollige water van de akkers opving. Door deze afwateringssloot te behouden, creëerde men toch nog een link met de 'landelijke' uitstraling, waar het gemeentebestuur van het begin af aan naar streefde. Bovendien had men vanuit de singel een prachtig uitzicht op de Pietermankerk. Overigens net als in Walburg hadden bewoners van deze wijk in de bouwperiode grote problemen met de bereikbaarheid. Zo klaagden zij meerdere malen over de slecht begaanbare wegen. De gemeente had namelijk het plan om direct na de oplevering van de woningen de aanliggende straten gereed te maken. Hierdoor had men echter minder aandacht voor de toegangswegen van de wijk. Het gevolg was dat men nauwelijks de wijk in en uit kon komen, omdat de toegangswegen slecht begaanbaar waren.

Pas na de oplevering van de gehele wijk werden deze problemen opgelost. De conclusie, die hieruit getrokken kan worden, is dat men nog niet had geleerd van de fouten in Walburg.

In de tweede en derde fase van Oudelands Ambacht werden vooral woningen voor de vrije verkoop gerealiseerd. Als belangrijkste ontsluitingsweg werd de Klarinetsingel aangelegd, die aansluiting had op de Munnikensteeg. Deze weg verbond industrieterrein de Geer (jaren zeventig) met de snelweg en zorgde ook voor de ontsluiting van de noordelijke wijken in Zwijndrecht.

Belangrijk om te noemen is de verbinding met het nieuwste deel van Nederhoven. Omdat in deze wijk weinig te recreëren viel, besloot men de oever van de Devel aan de kant van Oudelands Ambacht vooral als wandel- en fietsgebied in te richten. Daarnaast werd een park aangelegd, waar men bijzondere planten en bomen tegenkwam. Er werden diverse bruggen aangelegd, die de twee stadsdelen met elkaar verbond. De eerste, een fietsbrug, bereikte ook direct het winkelcentrum Oudeland. Op die manier hoopte het gemeentebestuur mensen te bewegen eerder de fiets te pakken voor de boodschappen. Een tweede brug, die ook voor auto's toegankelijk was, werd pas eind jaren tachtig aangelegd toen ook de nieuwste delen van Oudeland inmiddels in aanbouw waren.

Deze brug kreeg aansluiting op de Beethovenlaan, zodat zij beide wijken niet alleen met elkaar verbond, maar ook ontsloot.

De ERA-flat aan het P.J. Oudplein in aanbouw (1973). De ERA-methode is duidelijk herkenbaar in de foto: een betonnen ombouw waarin verschillende bouwpakketten kunnen worden geschoven. Op de voorgrond zijn ook nog oude tuinderswoningen te zien aan de Slagveldstoep. Foto collectie Historische Vereniging Zwijndrecht.

De Woningbouwverenigingen en hoogbouw

De enorme woningnood, die vanaf het eind van de Tweede Wereldoorlog grote delen van Nederland in zijn greep hield, zorgde voor een aantal reacties. Hierboven zijn een aantal daarvan al onder de aandacht gebracht. Onder invloed van een stimuleren-

De Meerdervoortflat met de Kamerlingh Onnesstraat en Pieter Zeemanstraat. Foto collectie Kees Popijus.

de overheid, die vooral mikte op goedkope en efficiënte bouwmethoden, kwamen er allerlei verbeteringen in de woningbouw. Zo was bij de bouw van de 'Finse woningen' in Meerdervoort het houtwerk al vooraf in elkaar gezet. Door ook gebruik te maken van vaste maten werd de bouwtijd van de woningen verder gereduceerd. Ook kwamen er nieuwe materialen op de markt, die woningen beter konden beschermen tegen de weersomstandigheden. Een voorbeeld hiervan is korrelbeton (een betonsoort met de ideale samenstelling van cement en zand, waarbij puin is toegevoegd). Deze betonsoort komen we vooral tegen in Dordrecht, waar ruim achtduizend woningen met behulp van korrelbeton zijn gebouwd.

Naast de bouwmethoden werd er ook volop geëxperimenteerd met het soort woningen. Naast rijtjeshuizen ging men ook naar de mogelijkheden van hoogbouw kijken. Hierbij was de redenatie, dat wanneer je in de hoogte bouwt er meer mensen van woningen kunnen worden voorzien. Hiermee kun je op straat niveau meer aandacht besteden aan de groenvoorzieningen. Hoewel al voor de Tweede Wereldoorlog hoogbouw in Nederland aanwezig was, nam dit fenomeen na de Tweede Wereldoor-

log een grote vlucht. Ook in Zwijndrecht moest men er aan geloven. De eerste hoogbouw kwam van de bouwverenigingen B.V.Z. en C.N.W.B., die samen 184 flatwoningen in de 'Schildersbuurt' gingen exploiteren (later alleen de B.V.Z., zie hoofdstuk Doornlaan-West). Hoewel deze flats slechts uit vier verdiepin-

gen bestonden, was dit voor Zwijndrechtse begrippen een enorme stap. Andere bouwverenigingen, alsmede particuliere bouwers, keken dan ook voorlopig nog de kat uit de boom. Al snel bleek het project een groot succes. In veel portieken leefden de bewoners in goede harmonie. Toch duurde het nog zes jaar voor de woningbouwverenigingen met nieuwe plannen voor hoogbouw kwamen. Particuliere aannemers en bedrijven namen voorlopig het voortouw. In

1957 kreeg aannemer J. Stam toestemming tot de bouw van de Meerdervoortflat aan de Kamerlingh Onnesstraat. Sinds de plaatsing van het 'Van Leeuwen Buizen logo' wordt deze flat ook wel de 'Van Leeuwen Buizen flat' genoemd. In deze galerijflat bevinden zich vooral huizen voor de vrije sector. Een jaar later krijgt bouwbedrijf Schokbeton toestemming om 138 industriewoningen te bouwen aan de Kloosstraat en van Edenstraat. Het gaat hierbij eveneens vooral om flatwoningen. Schokbeton is, net als korrelbeton, een sterker soort beton, dat wordt gemaakt door beton tijdens het verhardingsproces te laten schokken (tegenwoordig trillen), waardoor de dichtheid groter wordt. Hierdoor verlengt men de levensduur van een gebouw. Interessant hieraan is dat de N.V. Schokbeton, een typisch Zwijndrechts bedrijf, al sinds de jaren dertig elementen van schokbeton vervaardigde. Pas na de Tweede Wereldoorlog nam het gebruik ervan een hoge vlucht, gestuwd door de woningnood en het gemakkelijke en goedkope gebruik van de betonnen onderdelen. Dit bedrijf heeft een grote rol gespeeld in de hoogbouw in Zwijndrecht, zoals hierboven al blijkt en zoals we ook verderop zullen zien.

Vanaf de jaren zestig mengen ook de Zwijndrechtse woningbouwverenigingen zich weer in het hoogbouwgeweld. Met de aanvang van de nieuwe wijken in Noord, Kort-Ambacht en Nederhoven, als gevolg van de watersnoodramp, verrijzen eveneens nieuwe

hoogbouwcomplexen in de sociale huursector. Onder andere in de 'Sterrenbuurt', waar drie van de vier verenigingen actief zijn, bouwen zij portiekflats van drie tot vier verdiepingen. In Kort-Ambacht bouwt Woningstichting Vooruitgang de 'Kapiteinflats': 325 woningen in vijf portiekflats van vijf verdiepingen hoog. Al deze hoogbouwprojecten hebben groten-deels dezelfde opzet. Zo zijn de flats geplaatst aan de randen, waardoor in de gebieden daartussen ruimte ontstaat voor groenvoorzieningen. Het pronkstuk van de hoogbouw in de zestiger jaren bevindt zich echter even verderop in de 'Vogelbuurt.' In dit gebied worden maar liefst 650 woningen gebouwd in een periode van twee jaar. De N.V., de C.N.W.B. en de B.V.Z. zullen deze flatwoningen gaan beheren. De Dordtse firma van Wijnen in combinatie met het Zwijndrechtse Schokbeton N.V. ontwerpen voor deze flats een methode, waarbij de onderdelen al in de fabrieken in elkaar worden gezet. Op die manier hoeft een kraan de elementen op de bouwplaats alleen nog maar op hun plaats te hijsen. Met één bouwkraan kan men hierdoor 300 woningen per jaar afleveren, en met elke bouwkraan verdubbelt dit aantal. De maximale capaciteit wordt bepaald door wat men in de fabriek kan fabriceren in een jaar: ongeveer 2000 woningen. De galerijflats aan het Vinkplein, Fazantplein, IJsvogelplein, Ooievaarplein en Leeuwerikplein zijn een belangrijk Nederlands voorbeeld van de 'Plattenbau', die in deze jaren vooral in socialistisch Europa een enorme vlucht neemt.¹⁶ De 'Plattenbau' onderscheidt zich vooral door het gebruik van voorgefabriceerde elementen en de zich steeds herhalende constructiewijze. Hierdoor zien deze gebouwen of blokken gebouwen er vaak eentonig en niet uitnodigend uit. Toch vonden de flatwoningen in Zwijndrecht een grote aftrek. Het duurde dan ook niet lang of er kwamen nieuwe, nog grootschaligere projecten.

Het begin van de jaren zeventig is voor de gemeente Zwijndrecht het hoogtepunt op het gebied van industriële hoogbouw. Een verklaring hiervoor moeten we zoeken in het feit dat juist in deze tijd de verbreding alsmede de ondertunneling van de snelweg worden gerealiseerd. De Woningstichting Vooruitgang krijgt een hoogbouwcomplex aan de Pruylenborg tot haar beschikking. Langs het Swanendrift worden drie van deze flats gebouwd. De acht verdiepingen tellende flats zijn bedoeld voor de vrije verkoop, terwijl de hoogste en grootste van de drie een sociale woonbestemming krijgt. Even verderop geeft de gemeente de Bouwvereniging Zwijndrecht groen licht voor de bouw van 444 woningen aan de Zonnestein en Eemstein. Tussen deze flats worden daarnaast kantoorruimten gerealiseerd. Begin deze eeuw blijken de flats verouderd en bovendien ongeschikt voor ouderen, terwijl dit complex juist voor

ouderen bedoeld is. De flats worden grondig gerenoveerd: er wordt een aantal verdiepingen toegevoegd en de kantoorpanden worden omgebouwd tot woontorens. Bovendien wordt een sportcomplex toegevoegd. Met zijn vijfenzeventig meter is de Eemsteintoren op dit moment het hoogste punt in de gemeente Zwijndrecht.

Een laatste hoogbouwcomplex wordt gebouwd in Walburg. De gemeente heeft bouwer J.P. van Eesteren, bekend geworden met de bouw van onder andere Stadion Feyenoord en de Euromast, benaderd om een hoogbouwcomplex te bouwen met de door dit bedrijf ontwikkelde ERA-methode (betekenis: Van Eesteren Rationeel). Deze systeembouw bestaat uit een geraamte van betonnen elementen, die op elkaar gestapeld worden en waaraan een gevarieerd inbouwpakket kan worden toegevoegd. Op die manier kunnen huizen ingedeeld worden naar de smaak van de bewoner/verhuurder. De N.V. wordt door de gemeente benaderd voor de verhuur van de drie flats. Toch is de vereniging niet gelijk enthousiast over de 392 flatwoningen, die gesitueerd worden aan het P.J. Oudplein en het Gerbrandyplein. Zo vraagt de vereniging zich hardop af of de Zwijndrechtenaren wel op zo een omvangrijk complex zitten te wachten? En heeft men straks de beschikking over voldoende liften? Hoe zit het met de (groen)voorzieningen en parkeergelegenheden rondom de flats?¹⁷ De angst van de vereniging blijkt gegrond: bij de oplevering in 1974 zijn slechts 155 woningen verhuurd. Grootste obstakel blijkt echter niet de voorzieningen te zijn, maar de hoogte van de huur. Die bedraagt namelijk 323,50 gulden: voor een flatwoning een aanzienlijk bedrag. Pas na een huurverlaging, een fikse huursubsidie voor bewoners en een grootschalige reclamecampagne in de regio worden eind 1974 alle huizen verhuurd.

Met de voltooiing van bovenstaande projecten komt de industriële woningbouw in Zwijndrecht in een impasse. In de jaren die volgen, voeren de bouwverenigingen nog nauwelijks projecten van zo'n grote schaal uit. Een belangrijke reden hiervoor is de houding van de landelijke overheid ten opzichte van de woningbouwverenigingen, waarover hieronder zal worden uitgeweid. Toch ziet de gemeente in de jaren tachtig nog wel ruimte voor enige hoogbouw. Met de ophoging van de Ringdijk, inclusief de toegangswegen, is er namelijk een enorm gebied vrijgekomen. De dijkwoningen en de buitendijkse bedrijven zijn grotendeels verdwenen en verplaatst naar speciaal ingerichte industrieterreinen in de Geer, langs de Molenvliet en achter de Pieter Zeemanstraat, dus ontstaat er hier de nodige ruimte voor nieuwe woningen. Al snel ontstaat het bestemmingsplan 'Maasboulevard.' Het idee is om langs de Oude Maas een loopgebied te realiseren

met daarachter woningen, zowel hoog- als laagbouw. Rond het Maasplein moeten hoge torens verrijzen, van waaruit men een prachtig zicht heeft op de oude binnenstad van Dordrecht. Hier vangt het 'Manhattan aan de Oude Maas' aan. De uit de jaren zestig stammende Maaspleinflat en de daarnaast gelegen Residence Het Witte Paard krijgen een drietal tegenhangers in het complex 'de Werf'. De twee achterste flatgebouwen, bestaande uit 45 woningen, komen bij de B.V.Z. in het beheer. De voorste en tevens hoogste flat, evenals de woningen aan de Ringdijk zijn bedoeld voor de vrije verkoop.

Begin deze eeuw wordt met de aanvang van het plan 'Westkeetshaven' een verdere invulling gegeven aan de hoogbouw langs de Oude Maas. Een drietal kantoorcomplexen worden naast het spoorgebouwd en even verderop verrijzen ook een aantal wooncomplexen, onder andere in de halfronde Maasboulevardflat en aan de Westpier.

Veranderingen vanaf de jaren tachtig

In de vorige paragraaf zijn we geïndigd met de hoogbouw aan het Maasplein, dat de Zwijndrechtse variant van Manhattan moest worden. Hoewel deze onderneming uiteindelijk van de grond kwam, had de B.V.Z. heel veel moeite gehad om het benodigde kapitaal bij elkaar te krijgen om de torens ook

Op deze luchtfoto is het veilingterrein met de nodige activiteiten te zien (1930). Ook duidelijk te zien is de gunstige verbinding tussen het spoor en de veiling. Op de voorgrond het oude stationsgebouw. Op de achtergrond de woningen aan de Lindelaan en de Linnaeusstraat.

Foto collectie Historische Vereniging Zwijndrecht.

daadwerkelijk te kunnen realiseren. Dit valt prima te verklaren binnen de ontwikkelingen die plaatsvinden op landelijk gebied in het begin van de jaren tachtig. Na twee decennia van jaarlijkse economische groei, krijgen we in de jaren tachtig te maken met jaren waarin de economie minder hard groeit en soms zelfs krimpt. Als gevolg hier van worden de subsidiekransen vanuit de overheid dicht gedraaid.

De woningbouwverenigingen krijgen niet zomaar meer leningen van de overheid en dus moeten zij de kapitaalmarkt op. Vanaf 1988 lenen overheden zelfs helemaal niet meer aan woningbouwverenigingen. Tot die tijd konden de verenigingen tegen zeer gunstige rentepercentages lenen, omdat gemeenten vaak voor deze leningen garant stonden. Dit is nu echter verleden tijd. De woningbouwverenigingen moeten op eigen benen gaan staan. Gemeentelijke bouwbedrijven worden losgekoppeld en moeten eveneens voortaan hun eigen boontjes doppen. Kortom, de sociale woningbouwsector wordt compleet geliberaliseerd. Het gevolg van deze verzelfstandiging van de woningbouwcorporaties is dat zij moeite hebben om zichzelf staande te houden. Hierboven is al gebleken dat een bouwvereniging als B.V.Z. nauwelijks genoeg kapitaal kon verwerven voor nieuwe bouwprojecten. En dit was een landelijk probleem. Banken waren immers huiverig om grote leningen te verstrekken aan kleine woningbouwverenigingen met relatief weinig bezit en kapitaal als onderpand. Het gevolg is dat er fusies ontstaan tussen de verenigingen. Hierdoor krijgen bepaalde woningbouwverenigingen zoveel macht, dat ook de kleinere verenigingen gedwongen zijn om mee te gaan in dit fusiegeweld.

Ook in Zwijndrecht zien we vanaf de jaren tachtig allerlei fusies en naamsveranderingen. De B.V.Z. en de C.N.W.B., die al sinds hun oprichting in goede harmonie samenwerken, ondanks hun grieven op godsdienstig gebied, gaan steeds meer samenwerken. Al in de jaren zeventig is er sprake van een fusie, maar pas in 1989 is deze definitief. De nieuwe woningbouwstichting gaat heten Vereniging Gecombineerd Woningbeheer. In de jaren die daarop volgen, fuseert deze vereniging met woningbouwcorporaties uit Hendrik-Ido-Ambacht en de Alblasserwaard. Achtereenvolgens krijgt de nieuwe vereniging de namen: Stichting Gecombineerd Woningbeheer (1996), Forta (2002) en Woonkracht10 (2011). Met de Woningstichting Vooruitgang en de N.V. zien we een zelfde verloop. Deze verenigingen concentreren zich echter meer op de woningbouwverenigingen in Dordrecht, waar beide van oudsher warme banden mee hebben. De N.V. fuseert in de woningbouwvereniging Interstede in 2000, terwijl de Woningstichting Vooruitgang samengaat met twee Dordtse verenigingen in de nieuwe woningstichting Progrez (1997). Deze verenigingen besluiten in 2009 met elkaar te fuseren en daaruit ontstaat: Trivire.

Als gevolg van de veranderingen op economisch en politiek gebied stagneert het aantal sociale woningen in Zwijndrecht vanaf de jaren tachtig. De grote bouwwoede, die ruim dertig jaar had aangehouden, heeft grote delen van Zwijndrecht veranderd in ruim opgezette woonwijken met veel groen. Ook is er de

nodige industriële hoogbouw. De randgebieden zijn aangewezen als groene zones, waarin recreatie en sport centraal staan. Binnen de bebouwde kom zijn nog veel braakliggende plekken. In veel van deze gebieden hebben koopwoningen echter de voorkeur van de gemeente. Langs de Swanendrift, Welhorst, Prinsessenpark en langs de Maasoevers worden in de jaren tachtig en negentig alleen woningen gebouwd voor de vrije sector. Ook in de Kerkstraat, waar de oude woningen ten prooi gevallen zijn aan de sloophamer, wordt een nieuw complex gebouwd bestaande uit koopwoningen. Slechts twee plekken worden aangewezen voor sociale woningbouw. Het gaat hierbij om het voormalige terrein van voetbalvereniging Groote Lindt en het voormalige terrein van de groenten- en fruitveiling.

In het begin van de jaren tachtig verplaatst de voetbalclub Groote Lindt haar velden naar Bakestein. Hierdoor komt de grond tussen de snelweg en de Plantageweg braak te liggen. De Stichting Gecombineerd Woningbeheer krijgt toestemming in dit

gebied erg slap is, gebruikt men heipalen met een lengte van maar liefst 38 meter!¹⁸ Het veilingterrein, dat zich tussen de Lindelaan, Bruinelaan en het spoor bevindt, komt halverwege de jaren zeventig eveneens braak te liggen. De Zwijndrechtse veiling, die hier sinds 1926 gevestigd is vanwege de ideale ligging ten opzichte van de spoorweg, fuseert in de jaren zeventig met een aantal andere veilingen. In Barendrecht vinden zij een nieuw terrein met meer groeimogelijkheden. Dit betekent dat na bijna vijftig jaar dit gebied een nieuwe bestemming moet krijgen. Het meest noordelijke deel krijgt al snel een nieuwe invulling. Sinds de opening van het nieuwe NS-station (1965), is er nog niet echt een entreegebied. Men stapt de trein uit en komt terecht op een kale vlakte. Stichting Gecombineerd Woningbeheer gaat in combinatie met Van Wijnen uit Dordrecht proberen hier verandering in aan te brengen. Recht tegenover het station bouwen zij een portiekflat met 84 woningen in de sociale woningbouwsector.

Deze foto toont de Burg. de Bruinelaan in 1987. Op de achtergrond is de nieuwbouw van Woningstichting Vooruitgang te zien op het voormalige veilingterrein.

Foto collectie Kees Popijus.

gebied 85 een- en tweekamerappartementen te realiseren alsmede 40 boerderijachtige huizen, die vooral bedoeld zijn voor senioren. Dit complex ligt niet ver van verzorgingshuis Swinhove (1972). Op die manier worden senioren in dit gebied op allerlei manieren voorzien in hun behoeften. Zij kunnen zelfstandig en begeleid wonen of in het verzorgingshuis terecht komen. Omdat de bodem in dit

De begane grond wordt gereserveerd voor winkels en bedrijven. Het gebied hierachter wordt eveneens aangewezen voor sociale woningbouw. Voor de inrichting van deze arealen wordt de woningbouwvereniging N.V. gekozen. Deze vereniging schrijft een prijsvraag uit voor het gehele gebied. Dat zij hiervoor kiest, is niet heel vreemd te noemen. Door namelijk meerdere partijen hierin te betrekken, wordt het draagvlak van de plannen groter. Daarmee wordt ook de kans vergroot dat

er voldoende geld op de kapitaalmarkt zal worden binnengehaald. Vijf partijen schrijven zich in voor de prijsvraag. Onder andere de stedenbouwkundige Wissing, die grote projecten in Kort-Ambacht en Nederhoven op zijn naam heeft staan, reageert op deze prijsvraag. In het plan zijn niet alleen woningen ingetekend, maar ook kantoorcomplexen. Toch kiest de woningbouwvereniging uiteindelijk niet voor dit plan, maar voor die van bouwbedrijf van Wijnen. Langs het spoor moet een hoogbouwcomplex verrijzen en daarachter komen vrijstaande en maisonnettewoningen. De N.V. gaat de laatst genoemde woonhuizen, 103 woningen in totaal, zelf beheren, terwijl de hoogbouw in het bezit komt van de Wo-

ningstichting Vooruitgang. De straten waar aan de complexen worden gebouwd, krijgen de namen van allerlei groenten. Hiermee eert men het rijke verleden van dit gebied. Eind jaren tachtig is alle nieuwbouw opgeleverd. Overigens, tussen de sociale woningbouw en het spoor blijft nog de nodige ruimte over. Men kiest hier voor de bouw van een aantal kantoorpanden van meerdere verdiepingen hoog. Wie zich in dit gebied begeeft, zal het meteen opvallen dat er veel hoogbouw te vinden is. Dit heeft men niet voor niets gedaan. Door namelijk een muur van hoge gebouwen te creëren, heeft men geprobeerd het geluid van de passerende treinen te dempen. De gebouwen dienen in die zin als een geluidswal. Of men ook geslaagd is in de opzet valt te betwijfelen, immers de treinen zijn als de wind in oostelijke richting staat tot diep in Walburg te horen.

Vanaf de jaren tachtig ondernemen de woningbouwverenigingen steeds minder grote projecten. Dit is vooral het gevolg van de veranderende hou-

renovatieprojecten. De belangrijkste voorbeelden vinden we in de Da Costastraat en het Julianadorp. Eerstgenoemde straat heeft ontzettend geleden door de verbreding van de snelweg. Veel huizen in de straat moesten verdwijnen en de huizen die er nog stonden waren verpauperd als gevolg van jarenlange achterstallig onderhoud. Begin jaren tachtig besluiten de C.N.W.B. en de B.V.Z., inmiddels samen gegaan tot de Stichting Gecombineerd Woningbeheer, om deze woningen te vervangen. In de plaats van de oude en vervallen woningen worden 52 nieuwbouwwoningen gerealiseerd, die alle voldoen aan de standaarden van deze tijd. Ook het Julianadorp kent een zelfde verloop. De woningen worden halverwege de jaren zestig gerenoveerd. De keukens worden vervangen en de buitenmuren extra weerbestendig gemaakt en verstevigd. Bovendien worden de schoorstenen en -mantels vervangen, worden de huizen op een nieuw rioolstelsel aangesloten en worden er nieuwe douchecellen geïnstalleerd. Met al deze veranderingen moeten de

woningen er weer dertig jaar tegenaan kunnen. Toch blijkt nauwelijks tien jaar later dat de woningen aan een nieuwe renovatie toe zijn. Voor de woningbouwverenigingen is dit de aanleiding om totale nieuwbouw in dit gebied te overwegen. Veel bewoners van het Julianadorp zijn hier echter fel op tegen en een verhitte discussie, die maar liefst vijf jaar aanhoudt, is het gevolg. Uiteindelijk zetten de N.V. en de Stichting Gecombineerd Woningbeheer hun plannen door en in de eerste maanden van

*Nieuwbouw in het Julianadorp.
Foto collectie Kees Popijus*

ding van de landelijke en lokale politiek ten opzichte van de woningbouwsector. Daarnaast worden de woningbouwverenigingen vanaf deze tijd steeds kritischer op hun eigen woningbestand. Veel huizen van voor de Tweede Wereldoorlog voldoen nauwelijks nog aan de woningeisen en zijn aan vervanging toe. Kortom, onderhoud aan deze huizen kost steeds meer geld, terwijl de opbrengsten gelijk blijven. In deze periode komen de Zwijndrechtse woningbouwverenigingen dan ook met grootschalige

het jaar 1983 wordt de eerste paal geslagen en nauwelijks een jaar later kunnen de eerste bewoners hun nieuwe huizen betrekken. In totaal vervangen de twee woningbouwverenigingen ruim 100 woningen. Alleen in de Prins Mauritsstraat blijven enkele van de originele woningen bestaan.

Het is, tot slot, interessant te kijken naar renovatieprojecten in Zwijndrecht-Noord. Er is namelijk geen woonwijk in deze gemeente waar meer gespeculeerd is over nieuwbouw of renovatie dan deze buurt. Zo zou de 'Sterrenbuurt' een grondige renovatie krijgen. De nieuwbouw, die verschenen is aan de Saturnusstraat in 2007, moest hiervan het begin zijn. De flatjes, vooral sociale woningbouw, die aan

de overkant van deze nieuwbouwcomplexen liggen zouden oorspronkelijk gesloopt worden zodat ook hier appartementencomplexen gebouwd konden worden. Ook rondom de Grote Beerstraat zouden nieuwe woningen moeten verrijzen ten koste van de sociale woningbouw. Toch is het nieuwbouwplan nooit van de grond gekomen. Veel van de flatjes van Trivire zijn afgelopen jaar zelfs gerenoveerd, evenals de woningen achter de Laurensvliet. Ook hier zijn de grootschalige nieuwbouwplannen blijven steken in de beginfase, de Grote Beerstraat. Veel van deze woningen vormen een zorgenkindje van de bouwverenigingen. Zo zijn de huizen aan de Laurensvliet inmiddels al een tiental keer gerenoveerd. Al die renovaties kosten de woningbouwverenigingen veel geld en om die reden is de overweging om tot nieuwbouw over te gaan dan ook te begrijpen. Toch zou het zonde zijn als deze complexen verloren zouden gaan. Immers, zij markeren een periode in de geschiedenis van Zwijndrecht, waarin de woningnood ontzettend hoog was en de gemeente, de bouwverenigingen, de architecten en ondernemers met deze oplossingen kwamen. In die zin is het ook te prijzen dat een deel van de sociale woningbouw blijft bestaan in de 'Schildersbuurt.' Hoewel de flatwoningen in eerste instantie tegen de vlakte zouden gaan, blijven nu drie van de zes flats overeind. Deze flats hebben inmiddels een verdienstelijke make-over gehad.

Nadeel van deze periode, waarin sociale woningbouw een enorme vlucht nam in onze gemeente, is dat het karakter van de stad totaal verdween. Alle bovenstaande projecten waren puur gericht op het oplossen van de woningnood. Het platteland, waar Zwijndrecht ooit bekend om stond, werd verzwolgen onder deze enorme drang tot bouwen. Tegelijkertijd werd ook de bestaande bewoning op de dijk en in de Da Costastraat en Meerdervoort platgegooid, met als gevolg dat het oude centrum, dat bol stond van de nijverheids- en winkeliersactiviteiten, verdween. Ook de karakteristieke en pittoreske geveltjes werden gesloopt en daar kwamen hoge torenflats voor terug. Kortom, de industriestad veranderde in een hoog tempo in een slaapstad, waarin ieder deel van de stad een aparte functie heeft gekregen. Zo zijn er de industriegebieden, de woonwijken en de winkelcentra.

Conclusie

Op basis van de twee artikelen over de sociale woningbouwverenigingen kunnen we een aantal conclusies trekken. Allereerst kunnen we stellen dat de woningbouwverenigingen in Zwijndrecht pas echt noodzakelijk werden na de komst van een aantal grote industriële bedrijven. Voor die tijd werd sociale woningbouw gedaan door lokale ondernemers, die

hier aan wilden verdienen, of uit liefdadigheid. De drie woningbouwverenigingen, die in de jaren 1912 en 1913 tot stand kwamen, hadden alle ook nauwe banden met de gemeente. Alleen de Naamloze Vennootschap: Maatschappij tot verbetering van Volkshuisvesting was meer gericht op Dordrecht en als gevolg hiervan, alsmede de socialistische achtergrond in een overwegend protestantse gemeente, waren oorzaak voor een stroeve beginperiode van deze bouwvereniging. De andere bouwverenigingen werkten, hoewel zij een tegenovergestelde signatuur hadden, op het gebied van woningbouw veelal samen. Het beste voorbeeld hiervan is de Da Costastraat. De grootste projecten die deze twee bouwverenigingen voor elkaar kregen voor de Tweede Wereldoorlog waren het tuindorp Meerdervoort, dat uiteindelijk een enorme financiële strop werd voor de B.V.Z. en het Julianadorp, waar alle drie de bouwverenigingen actief waren.

Na de Tweede Wereldoorlog zien we enorme veranderingen in de Zwijndrechtse woningbouw. Door het enorme tekort aan woningen worden de overheden de belangrijkste opdrachtgevers voor de woningbouwverenigingen. Er treedt een enorme schaalvergroting op. Waar Meerdervoort en Julianadorp in hun tijd tot grote complexen werden gerekend, zien we de omvang van projecten na de Tweede Wereldoorlog in sommige gevallen verdubbeld worden (Walburg II: 522 woningen, Nederhoven III: 482 woningen). Deze schaalvergroting is ook het gevolg van nieuwe technieken en nieuwe manieren van wonen, zoals in hoogbouwcomplexen (Eemstein, Zonnestein: 444 woningen, ERA: 392 woningen, de Vogelbuurtflats: 652 woningen).

De bouw van deze enorme complexen is het gevolg van verschillende ontwikkelingen in Zwijndrecht na 1945. Allereerst is ook hier de woningnood hoog en dus moeten er op korte termijn veel huizen worden gebouwd. Ten tweede zien we dat de watersnoodramp (1953) voor een nieuwe woningbouwpolitiek zorgde. De vele dijkwoningen moesten worden gesloopt, zodat de dijk verhoogd kon worden. Nieuwe huizen moesten verrijzen in wat toen nog het platteland achter de dijk was. De wijken Noord, Kort-Am-bacht en Nederhoven zijn hieruit ontstaan. Zij hadden slechts één functie: het voorzien van onderdak aan de mensen die langs de dijk hadden gewoond. De nadruk kwam heel erg te liggen op het wonen. De bedrijvigheid, die veel vooroorlogse wijken kenden, waren in deze wijken nauwelijks te vinden. Er werden speciale winkelgebieden aangewezen en ook voor industrie werden bepaalde gebieden aangelegd (de buitendijkse terreinen, langs de Molen-vliet en achter de Pieter Zeemanstraat). De tweede golf van grootschalige sociale woningbouw is het gevolg van de ondertunneling alsmede de verbre-

ding van de rijksweg A16 (1970-1977). In de wijk Meerdervoort en in de buurt van de Da Costastraat moesten ruim 400 woningen wijken. Vervangende woningen werden gebouwd in Walburg, Nederhoven en Heer-Oudelands-Ambacht. Ook in deze wijken zien we vooral de woonfunctie terugkomen. Vanaf de jaren tachtig ondernemen de woningbouwverenigingen nog maar zelden grote projecten. Dit komt door opnieuw een veranderende houding van de overheid. Deze predikt meer zelfstandigheid van de bouwverenigingen. Voor grote bouwprojecten moeten de verenigingen nu zelf de kapitaalmarkt op en soms krijgen zij niet voldoen-

de kapitaal bijeen. In die zin is het niet vreemd dat bijvoorbeeld 'Manhattan aan de Oude Maas', veel opstartproblemen kende. Om de kredietwaardigheid te vergroten, fuseren veel woningbouwverenigingen. Op die manier blijven er nog maar twee sociale woningbouwverenigingen in Zwijndrecht over: Woonkracht10 en Trivire. Zij houden zich vanaf de jaren negentig vooral bezig met kleinschalige nieuwbouwprojecten en renovatieprojecten. Hier van zijn die in de Da Costastraat en het Julianadorp het meest sprekend en die in de 'Sterrenbuurt' en 'Schildersbuurt' het meest recent.

- ¹ E.H. Kossmann, *De Lage Landen (1780-1980). Twee Eeuwen Nederland en België. Deel II: 1914-1980* (Amsterdam 2007), p. 282.
- ² Denk bijvoorbeeld aan de B.V.Z., die in de jaren dertig een groot deel van wijk Meerdervoort moest saneren als gevolg van de slechte staat van de huizen. Zie daarvoor ook deel I van dit artikel of: C.L. van der Leer, *Het Eilandje Meerdervoort. Van Ridderslot tot tuindorp* (Zwijndrecht 1999).
- ³ GAD 753 - inv.nr. 874.
- ⁴ A. Duivestijn, 'Wonen is Leven. Naar een nieuwe visie op het woningbeleid', in, *Wonen in Holland* (2001 jaargang 33, deel 2) p. 66.
- ⁵ GAD 753 - inv.nr. 845.
- ⁶ H.C. Popijus, *Zwijndrecht: van dorp naar stad (1945-2000)* (Alblasserdam 2014) p. 20.
- ⁷ De oplettende Zwijndrechtenaar kan ook dit ook nu nog herkennen aan de huizen op de Koninginneweg. Vanaf de Lodewijk van Nassaustraat staan de huizen aan de Koninginneweg steeds verder van de weg af. Voor de aanleg van de Koninginneweg was hier de Doorlaan gelegen. De Willem van Oranjelaan en Prins Bernardstraat waren toen ook niet met elkaar verbonden. Met de aanleg van de Koninginneweg is deze verbinding tot stand gekomen.
- ⁸ C. De Bruin, *ANNO. 75 jaar volkshuisvesting. Woningbouwvereniging van de Christelijk Nationale Werkmansbond* (Zwijndrecht 1987), p. 38.
- ⁹ W wissing (115)
- ¹⁰ Zie hiervoor ook: L.J. Pons, 'De oorspronkelijke hoeveverkaveling van de Zwijndrechtse Waard', in, H.C. Popijus, C.L. van der Leer e.a., *Zwijndrechtse Wetenswaardigheden II* (Zwijndrecht 1998) p. 266-7 & C.L. van der Leer, 'Nederhoven: Een luthof voor houtkopers en regenten', in, H.C. Popijus, C.L. van der Leer e.a., *Zwijndrechtse Wetenswaardigheden II* (Zwijndrecht 1998) p. 133-5.
- ¹¹ Overigens, die laatste straatnaam is interessant. Immers, de naam Kerkweg lijkt te verwijzen naar een oude kerk die in dit gebied gelegen moet hebben. Toch is dit niet het geval geweest. Wel kent de weg een zeer lange geschiedenis, aangezien zij op kaarten uit de zeventiende eeuw al afgebeeld is.
- ¹² E. van Es, *Willem Wissing. Stedebouwkundige (1920-2008)* (Rotterdam 2011) p. 165.
- ¹³ Voor meer informatie over het huis van der Wal: L.J. Pons, 'De oorspronkelijke hoeveverkaveling van de Zwijndrechtse Waard', in, H.C. Popijus, C.L. van der Leer e.a., *Zwijndrechtse Wetenswaardigheden II* (Zwijndrecht 1998) p. 302 & C.L. van der Leer, 'De Tuinen van Meerdervoort. Van Ridderlijke Hofstede tot luisterrijke Buitenplaats', in, C.L. van der Leer, H.C. Popijus e.a., *Zwijndrechtse Wetenswaardigheden I* (Zwijndrecht 1994) p. 86-8.
- ¹⁴ GAD 627 - inv.nr. 234.
- ¹⁵ Gemeentebestuur Zwijndrecht, *Suindrecht.... Zwijndrecht. Historie van Bijna 1000 jaar* (Zwijndrecht 1984) p. 61-3.
- ¹⁶ N. Mens, *ZZDP Architecten-ondernemers* (Rotterdam 2004) p. 38-40.
- ¹⁷ P.J. van Meurs, *70 jaar naamloze vennootschap: Maatschappij tot verbetering van volkshuisvesting te Zwijndrecht* (Zwijndrecht 1985) p. .
- ¹⁸ De Bruin, *ANNO. 75 jaar volkshuisvesting.*, p. 53.

100 jaar woningbouwvereniging in Hendrik-Ido-Ambacht

Dit jaar viert de 'Stichting woningbeheer RHIANT' zoals de officiële naam luidt het feit dat de stichting, voorheen woningbouwvereniging 'Algemeen Belang', 100 jaar bestaat. Dit moet natuurlijk gevierd worden en ook het Historisch Genootschap draagt hieraan een steentje bij. Allereerst heeft Arie Verhoeven een boekje geschreven over 100 jaar woningbouw in Hendrik-Ido-Ambacht dat niet alleen gaat over RHIANT maar over wonen in ons dorp met als rode draad de jubilerende stichting. Ook Fred van Stratum en zijn medewerkers Adrie Plaisier, Cor Valk, Henk Stehouwer en Ad Boot zijn druk in de weer geweest met het maken van een expositie, die op 3 oktober in het gebouw van RHIANT te zien zal zijn en vanaf 10 oktober in 'Den Brommert'. Ook in dit artikel besteden we aandacht aan het jubileum.

Hoe kwam in Hendrik-Ido-Ambacht een woningbouwvereniging tot stand

100 jaar en vaak nog langer geleden bestonden er in ons dorp woningen die eigendom waren van bv grote bedrijven en rijke boeren. Deze woningen werden dan verhuurd aan de werknemers.

Enkele voorbeelden hiervan zijn in het Achterambacht 'De Grote Hoef' en 'De Kleine Hoef', (In goed 't Ambachts waren dat 'De Grote en de Kleine

Hauft'.) en de 'Schutterswei'.

De Achterambachtseweg met rechts de huizen van de 'Schutterswei' die in de 2^e Wereldoorlog door de Duitsers zijn afgebroken

H.I. Ambacht was aan het begin van deze eeuw nog een echt vlassersdorp. Op de foto staat het complex arbeiderswoningen zoals dit jarenlang stond in de 'Grote Hoef' (de Houft). Hoe woonde zo'n vlassersgezin toen eigenlijk?

De huizen bestonden meestal uit één kamer met daarin twee bedsteden, één voor de ouders, de ander voor de kinderen. Bij een groot kindertal sliepen er wel vier kinderen in zo'n tweepersoons bedstede, waarvan de kleinste in een krib aan het voeteneinde.

Waren er nog meer kinderen, dan sliepen zij in het stro, op zolder onder de kap

waar het 's winters vaak ijskoud was door de wind die door kieren en gaten kwam.

In de bedstede met planken lag een matras met zee-gras en, in het gunstigste geval, daarop een matras met kapok of veren. Bij een veren bed werd de tijd (een matrasovertrek, meestal blauw-wit gestreept) met was bewerkt, opdat de veren er niet doorheen zouden steken.

De keuken bestond uit een hokje, of soms was het alleen maar een nis in de kamer. Een gootsteen was er niet; een kraantje uit de muur met een tafeltje er onder was de plaats om de afwas te doen. De 'plee' was buiten en het gebeurde dat drie gezinnen van één wc

gebruik moesten maken.

De arbeider in de vlasserij verdiende toen zes gulden in de week en voor zo'n arbeidershuisje, ter beschikking gesteld door de vlasboer, betaalde hij vijftig cent huur per week. In ruil voor de lage huur was de vlasarbeider verplicht zichzelf en zijn gezin in dienst te stellen van zijn werkgever en huisbaas.

Voor 1900 werden dergelijke huisjes zelfs door twee gezinnen bewoond, gezien de toen heersende woningnood.

De gegevens en de foto voor deze rubriek zijn verstrekt door het Historisch Genootschap H.I. Ambacht, per adres Scheepmakersstraat 12, H.I. Ambacht, tel. 01858-12347.

Aan de andere kant van het dorp zijn het de door Jonker & Stans gebouwde woningen 'De Hoogt'. Deze woningen waren bestemd voor het 'hoger' personeel dat men op die manier aan het bedrijf wilde binden. In 1985 werden de woningen grondig gerenoveerd. Er bleef letterlijk geen steen op de andere. Het resultaat mag gezien worden zoals duidelijk is op de laatste foto.

Een ander voorbeeld van woningen langs de Onderdijkse Rijweg zijn 'De Zeven Schoorstenen'. Deze woningen zijn, zoals de gevelsteen zegt, werd de eerste steen gelegd door de zoon van steenbakker Cornelis v.d. Geer, in 1766 gebouwd door een steenfabrikant en later overgenomen door sloperij 'De Holland'.

In 1966 werden deze woningen gesloopt en de gevelsteen werd

zorgvuldig bewaard en is ingemetseld in de zijgevel van een woning aan de Jan Luijkenhof en te zien vanaf de Antoniuslaan.

In het begin van de 20e eeuw begon men te beseffen dat er ook voor mensen die niet het geluk hadden een woning 'van de baas' te kunnen betrekken, toch ook de mogelijkheid moest zijn om in een goede, betaalbare woning te kunnen wonen. Vaak woonden de mensen in wat wij nu krotten zouden noemen en dan nog met meerdere kinderrijke gezinnen in één huis.

Woningwet 1901

Om de slechte woonomstandigheden van de 19e eeuw te bestrijden komt op 22 juni 1901 de Woningwet tot stand. De belangrijkste maatregelen zijn:

- De gemeenten krijgen de verplichting om een bouwverordening vast te stellen, waarin voorschriften moeten worden opgenomen waaraan nieuwe bouwwerken, en met name woningen, zullen moeten voldoen.

- Er wordt een bouwvergunning van de gemeente vereist om iets nieuws te bouwen of een bestaand gebouw te verbouwen.
- Gemeentebesturen kunnen woningen onbewoonbaar verklaren. Ook kan een onwillige woningeigenaar met onteigening of krotopruiming worden geconfronteerd als deze zijn woning(-en) verwaarloost.
- Woningeigenaren kunnen worden verplicht om hun woningbezit te verbeteren.
- Er komt een mogelijkheid van financiële steun voor erkende woningbouwverenigingen en bouwmaatschappijen die uitsluitend in het belang van de volkshuisvesting werkzaam zijn.
- De gemeente krijgt de verplichting uitbreidingsplannen op te stellen.

Er worden Gezondheidscommissies in het leven geroepen, die de gemeenten adviseren bij de uitvoering van de nieuwe wet en ook toezicht uitoefenen op naleving daarvan. De rol van deze commissies maakt duidelijk dat de Woningwet vooral bedoeld is om de volksgezondheid te bevorderen.

Dit vergde natuurlijk heel wat van het gemeentebestuur. Er moesten normen worden vastgesteld voor de te bouwen woningen. Eén van de vereisten was dat een woning uit minimaal twee vertrekken moest bestaan. Dit konden een woonkamer en een keuken of een woonkamer en een slaapkamer zijn. Het grootste vertrek moest minimaal 16 m² en het kleinste 9 m² zijn. Over een toilet werd helemaal niet gesproken. Er wordt jaren lang geharrewaard en sommige raadsleden proberen op alle mogelijke manieren en diverse slimmigheidjes onder de vastgestelde normen uit te komen. Op 14 april 1904 wordt eerst de voorlopige bouwverordening opgesteld die op 16 juli van dat jaar definitief wordt vastgesteld.

Natuurlijk werd deze verordening regelmatig aangepast en in 1919 werd vastgesteld dat iedere nieuwe woning over een eigen 'privaat' moest beschikken. De bewoners van oudere huizen hadden een gezamenlijke 'plee' die meestal achter in de tuin stond. Dit was een hokje met een pot met een deksel, al of niet ingebouwd in een soort houten kist en die aangesloten was op de beerput. Van tijd tot tijd werd die put door een door de gemeente aangewezen persoon geleegd. Het gevolg was dat er in menig huis een emmer stond waar 's nachts en bij slechte weersomstandigheden gebruik van werd gemaakt en die dan in het gezamenlijke toilet werd leeg gemaakt. In de deur die het hokje afsloot zat bijna altijd een gat in de vorm van een hartje! De inhoud van deze 'plee' kwam terecht in een beerput die regelmatig geleegd moest worden. Deze smurrie werd dan gebruikt als mest.

De 'beerkar'.

Oprichting van een woningbouwvereniging

In 1914 werd het initiatief genomen tot het oprichten van een woningbouwvereniging. Dit is waarschijnlijk ontstaan uit een reeds bestaande vereniging 'Hulp in Nood'. Dit was een Ambachtse vereniging, die in 1903 opgericht was met de bedoeling arbeiders uit ons dorp financiële ondersteuning te bieden wanneer zij door ziekte of ongeluk getroffen werden en daardoor niet (voldoende) in hun levensonderhoud konden voorzien. Alle leden moesten 15 cent per week betalen. Uit 'de pot' werden gedupeerde leden financieel ondersteund. Deze vereniging was er naast de reeds aanwezige diaconieën en het Burgerlijk Armenbestuur. 'Hulp in Nood' en op te richten woningbouwvereniging hebben allebei de welstand van de arbeidende klasse op het oog. Bovendien komen we bij beide verenigingen dezelfde persoonsnamen tegen.

Er wordt een bijeenkomst gehouden en aan het eind daarvan blijken 8 personen bereid te zijn zich aan te melden als lid van een op te richten woningbouwvereniging. Binnen enkele dagen groeit dit aantal aan tot 12. Er vindt op 9 juli 1914 een vervolgbijeenkomst plaats, die eigenlijk kan worden aangemerkt als de oprichtingsvergadering van de woningbouwvereniging. Tijdens deze vergadering, die door slechts 6 leden wordt bijgewoond, wordt een voorlopig bestuur gekozen, bestaande uit J. Oostlander voorzitter, J. Visser secretaris en A. van Rietschoten penningmeester. De contributie wordt vastgesteld op 5 cent per lid per week. Dit bestuur krijgt tot taak de oprichting verder uit te werken. Op 23 juli 1914 is er al weer een ledenvergadering bij voorzitter Oostlander thuis, die dan bezocht wordt door 10 leden. Het aanvankelijk gekozen be-

stuur wordt dan uitgebreid met drie leden, t.w. E. van Persie, D. van Vliet en een zekere heer Klootwijk.

Van verdere uitvoering van die plannen komt de eerste tijd echter niets. Eind juli 1914 breekt de Eerste Wereldoorlog uit. Op 31 juli kondigt de Nederlandse regering de mobilisatie af. Ook Ambachters worden onder de wapenen geroepen. Hieronder bevinden zich meerdere bestuursleden en leden van de jonge vereniging. De activiteiten worden zodoende op een laag pitje gezet.

De feitelijke oprichting

Ruim een jaar later wordt de draad weer opgepakt. Enkele mannen vanuit het bestuur van 1914 besluiten opnieuw een vergadering te beleggen op 10 september 1915. Via aanplakbiljetten in het dorp had men bekendheid gegeven aan deze bijeenkomst die 's avonds om 20.30 uur in de Vaktekenschool aan de Kerkstraat wordt gehouden. Er komen slechts 11 personen op de vergadering af. De leiding van de vergadering berust bij de heer Oostlander. Alle aanwezigen laten zich als lid inschrijven. Er wordt een geheel nieuw (voorlopig) bestuur gekozen, bestaande uit H. Bak voorzitter, A. Velthoen, secretaris, A. van Rietschoten penningmeester, L. Lagendijk en D. van Vliet.

Het nieuwe bestuur gaat met voortvarendheid aan de slag. Op 14, 16 en 24 september worden er ten huize van de voorzitter al drie bestuursvergaderingen gehouden.

Op 28 september 1915 kan het bestuur het verrichte huiswerk aan de opnieuw bijeengeroepen ledenvergadering voorleggen. Statuten en Huishoudelijk Reglement worden vastgesteld. Dan krijgt de vereniging ook haar naam: "Vereeniging tot verbetering der Volkshuisvesting Algemeen Belang". Hoewel de vereniging op 28 september 1915 al een voorgeschiedenis heeft, beschouwt ze de datum waarop de Statuten werden vastgesteld en de vereniging haar naam verkreeg als het officiële begin van haar bestaan.

Het aantal leden bedroeg toen 11 en zij betaalden per week 5 cent. Dit was best veel in die tijd.

Besloten wordt de secretaris en de penningmeester hen een jaarlijkse vergoeding toe te kennen van resp. f 10,- en f 25,-. Voor de niet minder verantwoordelijke taak van de voorzitter wordt blijkbaar aangenomen dat dit 'liefdewerk' is.

In 1917 toen het aantal leden was gestegen naar 50 werd de contributie gehalveerd naar 2½ cent.

Doel vereniging

Uit de Statuten:

De vereniging krijgt uitsluitend ten doel: 'de verbetering van de volkshuisvesting te Hendrik-Ido-Ambacht. Zij tracht dit doel te bereiken, hetzij door het oprichten en in stand houden van woningen, die voldoen aan de eischen van hygiëne en geriefelijkheid, inzonderheid ten behoeve van personen uit de arbeidersklasse, en die, wat huurprijs betreft, binnen het bereik van bedoelde personen vallen, hetzij op zoodanige andere wijze als met het

Koninklijke goedkeuring

Op 18 december 1915 verkrijgen deze Statuten de vereiste Koninklijke goedkeuring en bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1916 wordt de vereniging erkend als 'uitsluitend werkzaam in het belang van verbetering der volkshuisvesting'. Die erkenning is belangrijk om financiële steun van de overheid te kunnen verkrijgen om woningbouwplannen te realiseren.

De eerste woningen

Veerweg, Hendrik Ido Ambacht

De eerste woningen die door 'Algemeen Belang' werden gebouwd stonden aan een braakliggend terrein aan de Veerweg. Ook dat ging natuurlijk niet van de ene dag op de andere. Medewerking en financiële steun van de gemeente waren onontbeerlijk om tot de daadwerkelijke bouw te kunnen overgaan. Op voorspraak van de heer W. Stans, juist die van de scheepswerf, werd de grondprijs voor de huizen die door de gemeente was vastgesteld op Fl. 2.64 m² gesteld op Fl. 1,00 per m². Hierdoor werd het voor Algemeen Belang mogelijk goede woningen te bouwen die voor de bewoners ook enigszins betaalbaar waren. De toestemming kwam en in 1917 werden de huizen aan de Veerweg gebouwd. De tekeningen hiervoor werden gemaakt door de toenmalige gemeentearchitect van Drunen.

Bij aanbesteding bleek er een flink gat te zitten tussen de laagste inschrijver en het bestek van de architect maar na veel onderhandelingen en bezuinigingen werd men het eens en kon de bouwer, (P. Kranendonk uit Ridderkerk waarschijnlijk in samenwerking met Singewald uit H.I.Ambacht) aan de slag.

Enkele zeer nuttige zaken hebben wij tot onzen spijt achterwege moeten laten, voornamelijk met het oog op de hoge prijzen der materialen. Dat is bijvoorbeeld een closet met waterspoeling. De niet plaatsing daarvan is mede een gevolg van de hoge wekelijkse contributie die de Gemeentelijke Drinkwaterleiding daarvoor eist.¹ Dan nog een eenvoudige badinrichting waarvan de noodzakelijkheid niet valt te ontkennen, maar ook die stuit af op de hoge aanschaffings- en gebruikskosten. En dan de waterleiding op de slaapkamer boven, wat eveneens aangemerkt kan worden als tot de noodzakelijkheden te behoren, maar waarvan de hoge kosten ons eveneens dwingen het na te laten.

Voorwaarden

De gemeente stelt echter wel een aantal voorwaarden aan de bouw.

De te bouwen woningen moeten naar de zijde van den Veerweg een gevel vertoonen die, uit een bouwkundig oogpunt beschouwd smaakvol is opgetrokken en aan de zijde van den Veerweg mogen nimmer kippenhokken of andere getimmerten gesteld worden of daar aanwezig zijn tenzij een en ander een net aanzien heeft en degelijk wordt onderhouden; mest- of vuilnisverzamelingen mogen nimmer aldaar een plaats vinden.

Toch waren het voor die tijd ruime woningen. Op de benedenverdieping een kamer van 17m², een slaapkamer van 12 m² en ook nog een keuken en een kelder. Op de 1e verdieping een slaapkamer van 12m² en daarboven een open zolder die ook als slaapkamer kon worden ingericht. Ook hadden deze woningen een eigen toilet, maar zonder waterspoeling.

Watersnood 1 februari 1953

Met veel plezier woonden de gezinnen in de huizen aan de Veerweg. Tot... ook Hendrik-Ido-Ambacht werd getroffen door de Watersnoodramp van 1 februari 1953. Niet alleen de harde noordwestenwind, ook de ijsskoude regen en niet in de laatste plaats de springvloed zorgden ervoor dat de toestand aan de Veerweg onhoudbaar werd. Er mag van een wonder worden gesproken dat er geen menselijke slachtoffers te betreuren waren. Onder de meest barre omstandigheden werd zelfs in die nacht, terwijl de huizen op instorten stonden, nog een jongetje geboren. De huizen waren echter zo beschadigd dat toen het water begon te zakken men niet anders kon doen dan constateren dat alle huizen rijp waren voor de sloop.

Hooftwijk

Een volgend project dat werd aangepakt was 'Hooftwijk'. Dit project was gepland op de grond aan de binnenzijde van de dijk waar de **steenplaatsen** waren. In dit gebied stond al een aantal woningen, bestemd voor arbeiders van de steenfabrieken, maar ook hier veel te weinig voor de volksrijke buurt. Veel van deze woningen waren eigenlijk niet geschikt meer voor bewoning. Ze waren vochtig en hadden soms zelfs gescheurde buitenmuren. Nieuwbouw

was in die tijd, we hebben het nu over ca. 1920 geen overbodige luxe. In nauwe samenwerking met de gemeente en ook de Rijksoverheid werkte mee kon, na veel vijven en zessen zoals dat meestal gaat bij nieuwe projecten, 'Algemeen Belang' beginnen met de bouw van 43 nieuwe woningen.

De in 1922 gebouwde huizen aan de Hooftwijk.

De huizen werden gebouwd op een droogplaats van de steenfabriek Gebr. 't Hooft. De steenfabriek zelf stond aan de buitenzijde van de dijk, langs de rivier dus en de droogplaatsen voor de gevormde stenen aan de binnenzijde. Dat ook in die tijd veel vrouwen 'buiten de deur' werkten was niet zoals nu een vrije keuze, maar bittere noodzaak. Het werken op de steenfabriek was lichamelijk bijzonder zwaar zoals onderstaande foto duidelijk laat zien.

Het is dan ook geen wonder dat in veel gevallen er van het huishouden niet veel terecht kwam en dat de kinderen vaak door opoe werden opgevoed. Waarschijnlijk vielen deze vrouwen van pure vermoeidheid in slaap.

Vrouwen aan het werk op de steenfabriek.

Aannemersbedrijf P. Kranendonk gaat net als aan de Veerweg deze woningen bouwen. De leden van de woningbouwvereniging (dus de huurders) geven aan dat zij geen bedsteden meer willen en in plaats daarvan krijgt elke woning standaard twee ledikanten. Deze ledikanten, 86 in totaal, worden gemaakt door aannemer de Jong uit Oostendam. Hoewel deze huizen wel een 'plee' hadden, hadden zij geen waterspoeling. Twee onderwijzers vroegen om een waterreservoir ('stortbak') boven het toilet. Uiteindelijk werd besloten dat dit in alle huizen

zou worden aangelegd. Dit betekende echter wel een huurverhoging en de uiteindelijke huur bedroeg Fl. 5,85 per week. De huurprijs voor deze woningen was voor veel mensen toch bijna niet op te brengen en sommigen begonnen daarom een winkeltje in hun voorkamer. Eén daarvan was fietsenmaker Bakker, die later naar de Onderdijkse Rijweg verhuisde.

Een foto van zomaar een aantal kinderen uit Hooftwijk.

Het is dan ook geen wonder dat in veel gevallen er van het huishouden niet veel terecht kwam en dat de kinderen vaak door opoe werden opgevoed. Waarschijnlijk vielen deze vrouwen van pure vermoeidheid in slaap.

Vrouwen aan het werk op de steenfabriek.

Aannemersbedrijf P. Kranendonk gaat net als aan de Veerweg deze woningen bouwen. De leden van de woningbouwvereniging (dus de huurders) geven aan dat zij geen bedsteden meer willen en in plaats daarvan krijgt elke woning standaard twee ledikanten. Deze ledikanten, 86 in totaal, worden gemaakt door aannemer de Jong uit Oostendam. Hoewel deze huizen wel een 'plee' hadden, hadden zij geen waterspoeling. Twee onderwijzers vroegen om een waterreservoir ('stortbak') boven het toilet. Uiteindelijk werd besloten dat dit in alle huizen

zou worden aangelegd. Dit betekende echter wel een huurverhoging en de uiteindelijke huur bedroeg Fl. 5,85 per week. De huurprijs voor deze woningen was voor veel mensen toch bijna niet op te brengen en sommigen begonnen daarom een winkeltje in hun voorkamer. Eén daarvan was fietsenmaker Bakker, die later naar de Onderdijkse Rijnweg verhuisde.

Een foto van zomaar een aantal kinderen uit Hooftwijk.

Omdat 'Hooftwijk' een eind buiten het centrum van het dorp lag was het dus eigenlijk een dorpje apart. Er was ook een eigen sociaal leven. Zo richtte de gezusters Anna en Geertje Smit een handwerkclubje voor meisjes. Let ook eens op het grote aantal meisjes in dezelfde leeftijd dat in die 43 huisjes woonde!

Kort na de oorlog, in 1945 werden overal in Hendrik-Ido-Ambacht buurtverenigingen opgericht die 'Oranjefeesten' organiseerden. Zo ook in 'Hooftwijk'. Later zijn die buurtverenigingen allemaal opgegaan in 'Oranje Vereniging Wilhelmina-Juliana', kortweg de 'Oranjevereniging'.

Een erepoort en feesten van de buurtvereniging in Hooftwijk.

De bevolking bestond voornamelijk uit arbeiders van de sloperijen en de scheepswerven. In de zestiger jaren is Hooftwijk toe aan een grondige renovatie. Na de verkregen vergunningen konden de volgende verbeteringen worden aangebracht:

Het bouwen van stenen schuurtjes, vernieuwen van dakgoten, gedeeltelijk vernieuwen van schoorstenen en vloeren, passend maken van deuren en ramen, behandeling met water afstotende middelen, vernieuwing en uitbreiding van elektrische installatie e.d. Na gereedkomen van de verbeteringen zal de huur van de woningen ongeveer f 15,= per week gaan bedragen.'

Voorlopig zijn de huizen dan gered van de slopershamer maar in 1988 is er geen ontkomen meer aan. In 1986 moesten voor de dijkverzwaring al 17 van de 26 woningen worden gesloopt en omdat de huizen niet onderheid waren gingen ze als gevolg van die dijkverzwaring verzakken. Nu staat er een mooi nieuw wijkje dat, ook al doordat Zwijndrecht in de richting van 't Ambacht was uitgebreid en de nieuwbouw in de Volgerlanden plaatsvond, niet meer zo geïsoleerd ligt en waar het goed wonen is

Nieuwe 'Hooftwijk'.

In de jaren na de bouw van de 'Hooftwijk' worden er door 'Algemeen Belang' geen nieuwe woningen gebouwd. Dat wil niet zeggen dat er helemaal niet werd gebouwd, maar de gemeente nam de bouw vaak zelf in handen. Zij liet in 1926 een rijtje van 12 woningen bouwen aan de Hoogtstraat. In 1981/1982 zijn deze woningen afgebroken en is er nu een parkeerterreintje.

De Hoogtstraat, gezien vanaf de Prins Bernhardstraat. De huizen rechts zijn de nu afgebroken huizen.

Deze foto van de Hoogtstraat is genomen vanaf de andere kant. Op de achtergrond de huizen van de Prins Bernhardstraat en links het parkeerterreintje.

Uitbreidingsplannen

In 1935 ontstonden de plannen voor uitbreiding van het woningbestand in de wijk 'Oostendam'. Hier moesten vooral arbeiderswoningen komen en dus wilde ook 'Algemeen Belang' hieraan deelnemen. De nieuwe gemeentearchitect Stougie maakte de tekeningen voor 24 woningen aan de Plataanstraat. (Later werd dit stuk straat omgedoopt in 'Onderdijk') en Lindestraat.

Plataanstraat hoek Lindestraat.

Er werden in de wijk niet alleen woningen van de woningbouwvereniging gebouwd, maar in dit artikel wordt mede door ruimtegebrek alleen aandacht besteed aan projecten van 'Algemeen Belang'. Het duurde echter nog tot na de oorlog voor dit plan echt van de grond kwam.

Het eerste project na de oorlog

Het eerste bouwplan na de oorlog dat de woningbouwvereniging kan uitvoeren is een project voor 33 woningen aan de Emmasingel en omgeving. Dit plan wordt nog door de woningbouwvereniging zelf ontwikkeld. Omdat vooral de ambtelijke molens in 'den Haag' erg langzaam malen verloopt de voorbereiding niet echt snel. De eerste aanvragen dateren al van 1946 en pas op 16 oktober 1948 kon de eerste steen door burgemeester Duiker worden gelegd.

De huizen aan de Emmasingel.

In de jaren '50 komen in ons dorp veel bouwactiviteiten op gang. Deze concentreren zich vooral op de wijk Oostendam. Na de 33 woningen, waarover het hiervoor ging, volgen 40 sociale woningen in de Lindestraat, Prins Hendrikstraat, Beukenstraat, Esdoornstraat en Irenestraat in 1950/51. Er kwam behoefte aan winkels en die werden aan de Emmasingel gebouwd.

Emmasingel met winkels.

Oostendam

H.I. Ambacht

Enkele straten in de wijk Oostendam voor de sloop.

In het begin van deze eeuw bleek, hoewel de meeste bewoners nog best tevreden waren, dat de huizen niet meer voldeden aan de maatstaven van onze tijd.

Het besluit viel dus dat bijna de hele wijk 'op de schop' moest en ook 'Rhiant' (zoals de naam van 'Algemeen Belang' inmiddels was) zou daarin deelnemen.

Oostendam

(wijk)

2009

Het resultaat is een wijk met veel afwisseling, hoogbouw 'Singelstaete', zorgwoningen 'Emmastaete', koop- en huurwoningen. Door de nabijheid van

Winkelcentrum 'de Schoof' en de woensdagmarkt op het parkeerterrein daarvan was er geen behoefte meer aan winkels.

Nog meer projecten volgen

Tussen 1952 en 1957 komen nog vier projecten tussen de Margrietstraat en Willem de Zwijgerstraat, bij elkaar 117 woningen van de grond. Dit zijn allemaal projecten waar de woningbouwvereniging verhuurder van wordt.

Willem de Zwijgerstraat met links het Groene Kruis Gebouw. De Schoof bestond nog niet.

Ook het postkantoor vond hier een plaatsje tot het voor de verbouwing van De Schoof in 1997 moest worden gesloopt.

Op dit moment heeft ons dorp geen echt postkantoor meer.

In de Margrietstraat is Simon Sturru met zijn melkwagen niet weg te denken uit het straatbeeld de 50/60 er jaren van de vorige eeuw.

In dezelfde wijk hebben bedrijven als Oving Spoor, het latere ODS, voor hun werknemers woningen gebouwd aan de Thorbeckestraat, de zogenaamde duplexwoningen.

Het 'nieuwe' gemeentehuis, hier nog zonder bordes, werd ook in de vijftiger jaren gebouwd.

Het gaat steeds sneller

De bouwactiviteiten door 'Algemeen Belang' komen in een stroomversnelling. In 1957 worden de hofjes aan de Mauritsstraat gebouwd. Dit is de eerste keer dat er in ons dorp 'hofjes' worden aangelegd. Het zijn rijtjes dwars op de straat geplaatste woningen met een grasveld en wat struiken in het midden. Waar hier op de foto nog kinderen spelen worden in de jaren zestig woningen en 'de Schoof' gebouwd.

Hofje aan de Mauritsstraat.

Verder bouwt Algemeen Belang aan de andere kant van de Graaf Willemlaan nog 77 woningen aan de Jacob Catsstraat, de Vondelhof, de Vondelstraat en later de bejaardenwoningen aan de Vijverhof. Rond de eeuwwisseling zijn deze huizen gesloopt en kreeg de wijk een heel ander aanzien. Er kwamen zowel koop- als huurwoningen.

In de vijftiger jaren van de vorige eeuw was ons dorp nog echt een dorp, maar de ontwikkeling ging heel snel. Voor het eerst was er naast 'grondgebonden' woningen sprake van 'gestapelde' woningen. Wij zouden dat nu 'laagbouw of rijtjeshuizen' en 'flats' of 'appartementen' noemen. De eerste gestapelde woningen verschenen aan de Graaf Willemlaan en Tesselschadestraat. Voor die tijd moderne woningen met drie woonlagen. Uiteraard zonder lift maar met een centrale ingang naar het trappenhuis met op iedere verdieping aan weerszijden van de trap een deur naar een woning.

Plan 'Overkerk'

De woningbouwvereniging slaat zijn vleugels nog verder uit en het plan 'Overkerk' komt van de grond. Zoals de naam al zegt lag dit gebied tegenover de Dorpskerk. Dit was een braakliggend terrein waar in het verleden de boerderij van D.H. Nugteren had gestaan die in 1940 afbrandde. Deze boerderij werd niet meer op dezelfde plaats herbouwd, maar de heer Nugteren (Henk) bouwde een nieuwe boerderij langs de Reeweg.

De boerderij van Nugteren voor de brand.

Nadat de nodige bouwstraten zijn aangelegd krijgt 'Algemeen Belang' in 1956 de mogelijkheid om 86 woningen in de nieuwe wijk te bouwen in de Metmanstraat, Sandelingenstraat, Scheltingastraat, Van der Eyndenstraat, Valckensteinstraat en Dorpsstraat.

Een bewoner van het eerste uur vertelt hierover:

Wij woonden met onze ouders in een onbewoonbaar-verklaarde woning aan het Bouquet. Ik was een ventje van een jaar of zes en weet dus niet zoveel van dat huis. Wel weet ik dat vooral mijn moeder dolblij was dat ze een ander huis kreeg. Hoewel vrienden mijn vader voor gek verklaarde dat hij ineens het dubbele aan huur ging betalen (van 5 naar 10 gulden) nam hij het aanbod met beide handen aan. Vooral het feit dat we een toilet met waterspoeling en een lavet hadden was een luxe die het geld dubbel en dwars waard was.

Scheltingastraat.

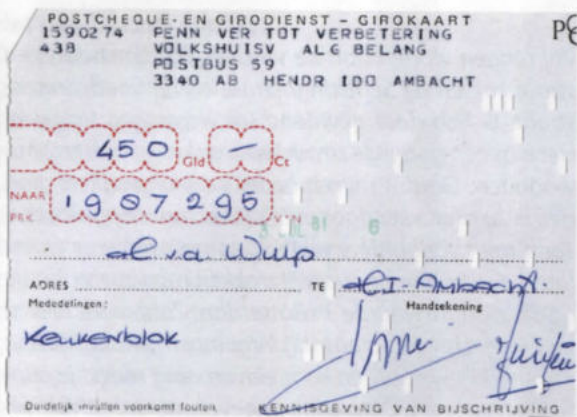
Wij gingen wonen aan de van der Eijndenstraat, een straat tussen de Scheltingastraat en de Sandelingenstraat. Ik heb daar gewoond tot we gingen trouwen. Het was een gezellige straat waar ook mijn opa en oma woonden. Omdat mijn moeder veel 'uit werken' ging ben ik zo ongeveer door mijn opa en oma opgevoed. Toen mijn verloofde en ik wilden trouwen was er helaas geen huis voor ons. Wij trokken toen in een 'huisje onder de huurwaarde' in Rotterdam Zuid maar bleven wel ingeschreven staan bij 'Algemeen Belang'. Om in aanmerking te komen voor een woning moest je punten verzamelen. Dit werkte ongeveer als volgt: Voor iedere maand dat je ingeschreven stond als woningzoekende kreeg je één punt. Na elk vol jaar kreeg je een extra punt. Wanneer je een echte 't Ambachter' was, dus geboren en getogen, of je had je werk in ons dorp kreeg je extra punten. Hoe meer punten je had des te hoger kwam je op de lijst te staan. Ook je werkgever kon je voordragen voor een woning. Ik had het geluk dat ik op het postkantoor werkte en mede daardoor stond ik vrij hoog op de lijst. Toen in 1967 het Banckertplein gebouwd werd kregen we daar een flatwoning.

Banckertplein.

Omdat onze dochter een handicap had wilden wij heel graag in de buurt van mijn ouders wonen zodat met name mijn moeder in de zorg voor haar kon delen. Gelukkig kregen wij van de woningbouw alle medewerking. Het verloop bij de huizen in 'Overkerk' was echter niet groot zodat wij moesten wachten tot er iemand overleed. Natuurlijk is dat wrang, maar wij waren maar wat blij toen meester v.d. Vlucht, het voormalige hoofd van de school aan 'Het Stegie' overleed en wij dat huis kregen toegewezen.

Er moest heel wat verbouwd worden. Wij wilden graag een douche in plaats van een lavet en ook een andere keuken stond op het verlanglijstje. Dit moesten wij uiteraard zelf betalen, maar gelukkig kregen we een tegemoetkoming in de kosten voor het keukenblok zoals bijgaande afbeelding laat zien.

Dit was wel het bedrag in guldens!

Later kregen wij ook nog toestemming om een dakopbouw aan de achterkant van ons huis te realiseren zodat we op de zolderverdieping een mooie grote slaapkamer hadden. Met onze drie dochters hebben we daar altijd met veel plezier gewoond. Toen onze kinderen het huis uit gingen wilden we toch eigenlijk wel een iets makkelijker huis en hebben we ons laten inschrijven voor een seniorenwoning. Hiervoor kwamen we echter niet in aanmerking. Toen werd in 2009 de wijk Oostendam helemaal gerenoveerd en kwamen daar ook huizen van de woningbouw aan de Beukenstraat en de Esdoornstraat, alles bij elkaar 3 rijtjes van 18 woningen. Vanuit de oude woningen in Oostendam waren er niet voldoende aanmeldingen voor deze huizen en tot ons grote geluk stonden wij als nummer één op de lijst. We mochten zelfs nog kiezen welk huis we wilden hebben. Dat werd de Esdoornstraat nr. 1.

Esdoornstraat.

Helaas hebben we hier niet lang samen van kunnen genieten. In maart vorig jaar is mijn vrouw plotseling overleden. Op zo'n moment en de tijd daarna merk je pas hoe waardevol het is om in een straat te wonen waar iedereen goed met elkaar omgaat en meeleeft. Tot zo ver het verhaal van (de meeste echte 't Ambachters zullen hem inmiddels wel herkend hebben) Henk v.d. Wulp.

In het plan 'Overkerk' dat later 'Plan Dorp' zou worden genoemd, werd in de zestiger jaren een hele nieuwe wijk van koopwoningen opgezet. Er kwamen net als in de inmiddels gereedgekomen koopwoningen bij de Brederodehof veelal jonge gezinnen van 'buiten 't Ambacht' wonen. Deze meestal Rotterdammers werkten niet in ons dorp maar woonden er alleen maar. Ook wij hoorden bij die groep 'Rotterdammers' en voor wij hier kwamen wonen zeiden vrienden en bekenden tegen ons: "Gaan jullie daar wonen, waar begin je aan. De mensen daar zijn zo stug, je zal daar nooit vrienden maken." Hiervan hebben we echter nooit iets gemerkt.

De woningbouwvereniging had geen bemoeienis met de bouw en/of verhuur van deze huizen. Wel met de in 1961 gebouwde huizen aan de Steenbakkersstraat. In 1967 werden de flats aan het Banckertplein gebouwd en ca. 1999 kon aan deze flats ondanks veel protesten van omwonenden een woontoren worden toegevoegd die speciaal bedoeld was voor senioren en toegankelijk werd voor rolstoelers. Ook kregen deze woningen het politiekeurmerk 'Veilig Wonen'.

Links de nieuwe woontoren aan het Banckertplein.

In 1965 werd nog een groepje seniorenwoningen gebouwd dat de naam kreeg 'De Schutse'.

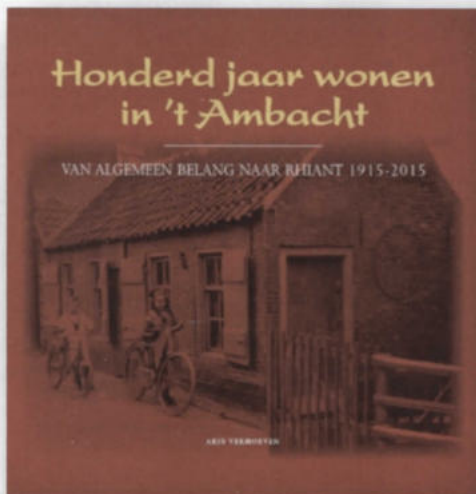
De Schutse voor ..

...en na de renovatie.

Van 'Algemeen Belang' naar 'Rhiant'

De totstandkoming en de eerste jaren van de vereniging kwamen aan het begin van dit artikel aan bod. Hoewel er verder voornamelijk aandacht werd besteed aan de activiteiten van de vereniging moet er toch ook even worden aandacht besteed worden aan de geschiedenis van 'Algemeen Belang' en de overgang naar 'Rhiant'. Daardoor wordt het voor iedereen duidelijk waarom zeker in het vervolg er meer sprake is van 'Rhiant' en hoe het kan dat deze stichting 100 jaar bestaat. Weliswaar heel beperkt, maar wie meer wil weten kan dit en nog veel meer lezen in

Twee jaar na de oprichting bestond de vereniging uit ca. 50 leden. Alles ging nog heel eenvoudig. Wanneer er klachten verholpen moesten worden, b.v. een deur die niet goed meer sloot of een kraan die lekte, dan ging een bestuurslid 's avonds met zijn gereedschapskist achterop de fiets dit euvel zelf verhelpen. Om je in te laten schrijven als woningzoekende moest je lid worden van 'Algemeen Belang'. Omdat het aantal woningzoekenden groeide, groeide ook het aantal leden. Bij het aanbreken van WO II had de vereniging 91 woningen in eigen beheer. Na de oorlog werden in een zeer snel tempo woningen gebouwd. Hierdoor moesten ook het bestuur en de werkwijze van 'Algemeen Belang' worden aangepast. Alles wordt professioneler. Klein onderhoud wordt nog wel in eigen beheer gedaan, waarvoor enkel medewerkers zijn aangetrokken, maar 'groot onderhoud' wordt uitbesteed aan de plaatselijke aannemers. In 1971 wordt op initiatief van de gemeente de 'Stichting Huisvesting Bejaarden Hendrik-Ido-Ambacht' opgericht. In 1996 is het woningbezit van de Stichting door een fusie overgegaan naar de Zwijndrechtse Stichting Gecombi-

neerd Woningbeheer, die in 2002 'Forta' en na een nieuwe fusie in 2011 'Woonkracht 10' gaat heten. Door een verschil in inzicht tussen de gemeente en 'Algemeen Belang' over de te bouwen huurwoningen (de gemeente wil ook duurdere woningen laten bouwen voor 'de verhuur') richt de gemeente in 1971 de 'Woningstichting Hendrik-Ido-Ambacht' op. Voor 'Algemeen Belang' is het in het begin even wennen dat er in Ambacht meerdere woningcorporaties actief zijn. In samenspraak met de gemeente wordt een verdeling gemaakt wanneer welke corporatie aan de beurt is om een project te realiseren. In de loop der jaren groeit er over en weer een goede onderlinge verstandhouding. Eind jaren '90 ontstaat binnen het bestuur van de woningstichting de overtuiging dat men als kleine corporatie op termijn niet kan blijven bestaan. In 1999 komt er een fusie tot stand tussen de woningbouwvereniging en de woningstichting en gaan ze samen onder de naam 'Algemeen Belang'. Nog steeds is het een vereniging met een bestuur waarvan de voorzitter ook directeur is. Hieruit blijkt duidelijk dat de vereniging een echt bedrijf is geworden. Mede omdat het lidmaatschap van de vereniging niet meer als eis gesteld mocht worden voor het verkrijgen van een woning is in 1997 de naam gewijzigd in 'Stichting Woningbeheer Algemeen Belang'. Immers een vereniging telt leden, maar een stichting niet. Bij het 90-jarig bestaan in 2005 wordt de naam gewijzigd in 'Rhiant' een samentrekking van riant (luxe, comfortabel, aantrekkelijk) en hia, van Hendrik-Ido-Ambacht, dus R-hia-nt.

In de 100 jaar van haar bestaan is 'Rhiant' gegroeid van een vereniging met 50 leden naar de enige woningcorporatie van Hendrik-Ido-Ambacht. Een bedrijf met 21 werknemers en ongeveer 2000 woningen in beheer. Van deze woningen wordt een aantal via makelaardij Wisse te koop aangeboden.

Het gebouw van Rhiant aan de Veersedijk 101.

Verdere nieuwbouw voor verhuur

In 1964 kreeg 'Algemeen Belang' nog het beheer over een aantal woningen in de wijk tussen de Antoniuslaan en de Paulusweg. Dat zijn de P.C. Hooftsingel, de van Baerlehof en de Jan Luykenhof.

Van Baerlehof.

v.d. Burghstraat.

Van Assendelftgaarde.

P.C. Hooftsingel.

Boven flats en onder rijtjeshuizen aan de IJdenhove.

Omdat tussen 1970 en 1999 zowel 'Algemeen Belang' als de 'Woningstichting Hendrik-Ido-Ambacht' huurwoningen worden gebouwd en deze woningen later na de fusie allemaal onder het beheer vallen van 'Rhiant' is het voor mij aan de hand van de foto's niet meer te achterhalen wie welke woningen in die periode heeft laten zetten of beheerd.

Kruiswiel

Rond 1970 werd het plan 'Kruiswiel' ontwikkeld. Ook hier zowel hoog- als laagbouw en koop- en huurwoningen. Enkele voorbeelden van huurwoningen uit die tijd zijn de appartementen aan de van Assendelftgaarde en de IJdenhove. In deze laatste straat stonden ook rijtjeshuizen 'voor de verhuur'. Ook de v.d. Burgstraat hoorde bij deze wijk.

Krommeweg

Halverwege de jaren zeventig van de vorige eeuw begon men met de ontwikkeling van de 1e fase van het plan 'Krommeweg'. Dit zorgde voor een ware volksverhuizing in ons dorp. Mensen die al geruime tijd in hetzelfde huis woonden wilden nu weleens 'iets nieuw' dus was er sprake van een behoorlijke doorstroming, zowel in de koop- als huursector. Huurwoningen waren er door het hele plan 'Plan Krommeweg', afgewisseld met koopwoningen. Er was geen sprake van echte hoogbouw, alleen aan de Pruylenborg stond een klein aantal appartementen. Het was een echte woonwijk en pas later toen men aan fase 2 begon kwam er een klein winkelcentrum aan het Louwersplein.

De Breedeweer.

Nieuw bij deze huizen was dat op de benedenverdieping de woonkamer meestal aan de achterkant was en in verbinding stond met de open keuken aan de voorkant.

Strobenenbogerd.

Hier staat de schuur niet meer in de achtertuin maar in de voortuin en is vastgebouwd aan het huis. Ook dit type huizen kom je in de 'Krommeweg' veel tegen.

2e fase

Vanaf 1985 vond de bouw van de 2e fase plaats.

Deze bevat wat meer hoogbouw dan de 1e fase zoals blijkt de foto van de Antoniushoek.

Hier de Jan van Goyenlaan.

Coba Ritsemastraat.

Antoniushoek.

Aan deze kant begon het dorp aardig vol te raken en moest er dus gezocht worden naar een andere locatie. Het Achterambacht was geen optie. Het landelijke gebied tussen de Waal en de A16 met nog enkele monumentale boerderijen moest het groen blijven en er stond een recreatiegebied gepland.

De Achterambachtseweg met de oude boerderij De Hoge Berg.

De Sandelinge

Het werd dus de Sandelinge. Gelegen tussen het groengebied, de A16, de Reeweg en de Isaac Sweerslaan. Met name bij de bewoners van de Isaac Sweerslaan stuitte dit op veel weerstand. Zij raakten hun vrije uitzicht naar de A16 kwijt en vreesden voor waardevermindering van hun huizen. Ook dachten zij veel hinder te ondervinden van het verkeer dat vanuit het dorp over de verlengde Antoniuslaan en de Hendrik Ydenweg naar de A16 en de Rotterdamseweg zou gaan. Toch gingen de plannen door en nu de wijk er staat wordt de bouw daarvan in alle toonaarden geprezen voor de bijzondere manier waarop het geheel is uitgevoerd. Ook 'Rhiant' heeft daar een aantal woningen in beheer.

Woonerf de Boutershof.

Laag- en hoogbouw aan de Hoge Bogerd.

De Volgerlanden

Het tuinbouwgebied 'De Volgerlanden'.

Het vroegere tuinbouwgebied tussen de Veerse dijk en de Rotterdamseweg werd door de overheid aangewezen als VINEX locatie, wat inhield dat de tuinbedrijven moesten verdwijnen en er heel veel woningen waaronder seniorenwoningen, starterswoningen, appartementen, villa's en rijtjeshuizen, maar ook voorzieningen zoals een winkelcentrum, scholen, een sporthal, moesten komen. Het is kortom een heel nieuwe, zelfstandige wijk in het dorp geworden waar gewoond, gewinkeld en gesport kan worden.

Ook hier beheert 'Rhiant' een groot aantal woningen waaronder: eengezinswoningen aan Jacobuslaan, de Zalm, de Baars, de Winde, de Perengarde en de Wijngaarde, etagewoningen aan de Baars, de Zalm en de Steur, vrije sector woningen aan de Druivengarde, seniorenwoningen aan de Druivengarde en een seniorenflat aan de Zalm met daarbij de recreatieruimte. En ook nog een woongroep aan de Druivengarde

De Sophiapromenade in aanbouw.

Slotwoord en verantwoording

Wanneer iemand nu als woningzoekende wil worden ingeschreven kan dat niet meer bij 'Rhiant' maar bij 'Woonkeus Drechtsteden'. Dit is een samenwerkingsverband van alle wooncorporaties uit de Drechtsteden die hun beschikbaar woningbestand daar hebben ondergebracht. Het in aanmerking komen voor een woning werkt nog volgens hetzelfde puntensysteem en sta je eenmaal hoog op de lijst dan krijg je van "Woonkracht" een bericht met eventueel voor jou beschikbare woningen. Heb je een woning geaccepteerd dan gaat het (ver)huren via 'Rhiant'.

Ik ben me er terdege van bewust dat dit artikel niet gaat over de bebouwing in het hele dorp. Gezien de ruimte heb ik me moeten beperken tot de activiteiten van 100 jaar 'Algemeen Belang/Rhiant'. In het eerder gememooreerde boek van Arie Verhoeven, 100 jaar wonen in 't Ambacht, staat veel meer geschreven over de geschiedenis van het dorp. Veel van het onderzoek dat hij daarvoor heeft gedaan heb ik van hem mogen gebruiken.

Een groot aantal foto's is afkomstig uit het fotobestand van het Historisch Genootschap en met name de locaties van complexen van 'Rhiant' heb ik mogen gebruiken voor dit artikel.

Joke van der Straaten

Vondelhof.

Colofon

'Swindregt Were', een naam die naast 'Swijndregt Were' al eeuwen geleden gebruikt werd voor de Zwijndrechtse Waard, is het blad van het Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht en de Historische Vereniging Zwijndrecht. Het periodiek verschijnt twee maal per jaar en wordt gratis aan de leden toegezonden.

Redactie Hendrik-Ido-Ambacht:

Mevr. J.C. van der Straaten-Ooms en A. L.J. van den Berg

Redactie-adres:

Schalksedijkje 20, 2988 BV Rijsoord

Tel. 0180-423889

Email: joke@vdstraaten.nl

Secretariaat Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht:

J. van Beek, Weteringsingel 84, Hendrik-Ido-Ambacht

Telefoon: 078-6814882

Vestigingsadres: 'Den Brommert', Smidshoef 26 – 28, 3342, Hendrik-Ido-Ambacht

Redactie Zwijndrecht:

M. de Jongh, drs. C.L. van der Leer en H.C. Popijus

Redactie-adres:

Amandelgaarde 163, 3344 RC Hendrik-Ido-Ambacht

Telefoon: 078-6194677

Email: kpopijus@planet.nl

Verenigingsadres: Oudheidkamer 'de Vergulde Swaen', Rotterdamseweg 53-55, Zwijndrecht

Druk: Pro Patria Zwijndrecht

De verkoopprijs voor losse nummers: € 3,50

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de onder auteursnaam geplaatste artikelen.

© Redactie blad en de auteur. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopieën, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie of auteur. Na toestemming moet de bron vermeld worden.

ISSN: 2215-0439

Vondelstraat.

Banckertplein.

HENDRIK IDO AMBACHT, "de blijde borgh"

Winkelcentrum De Schoof, Hendrik Ido Ambacht